

100

Verksamhetsberättelse
1987

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND
The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Redogörelse till riksdagen

1987/88:21

Styrelsens för stiftelsen Riksbankens jubileumsfond
berättelse över fondens verksamhet och förvaltning
under år 1987

Redog.
1987/88:21

Styrelsen för stiftelsen Riksbankens jubileumsfond får härmed avge berättelse över fondens verksamhet och förvaltning under år 1987.

Ledamöter och suppleanter i styrelsen var vid årets utgång:

professor Kjell Härnqvist (ordförande)

suppleant: professor Bengt Pernow

riksbankschef Bengt Dennis (vice ordförande)

suppleant: bankokommissarie Kari Lotsberg

riksdagsledamot Stig Gustafsson

suppleant: riksdagsledamot Birger Rosqvist

riksdagsledamot Helge Hagberg

suppleant: riksdagsledamot Margit Sandéhn

riksdagsledamot Ing-Marie Hansson

suppleant: riksdagsledamot Lars Svensson

riksdagsledamot Lars Ahlmark

suppleant: riksdagsledamot Birger Hagård

riksdagsledamot Britta Bjelle

suppleant: riksdagsledamot Lennart Alsén

riksdagsledamot Birgitta Hambræus

suppleant: Agne Hansson

professor Walter Korpi

suppleant: professor Lars Furuland

professor Leif Lewin

suppleant: professor Ulf Olsson

professor Solveig Wikström

suppleant: professor Jan Erik Kihlström.

Enligt fondens nya stadgar (se nedan) upphör styrelseuppgiften för riksbankschefen och dennes suppleant fr. o. m. 1988-01-01. Till nya styrelseledamöter har utsetts stadskassören Lars-Erik Klangby och verkställande direktören Sten Wikander.

Verkställande direktör och chef för fondens kansli har varit professor Nils-Eric Svensson.

Fondens uppgift

Enligt sina stadgar är Riksbankens jubileumsfond en självständig stiftelse som har till ändamål att främja och understödja till Sverige anknuten vetenskaplig forskning. Därvid gäller bl. a. att företrädare skall ges åt forskningsområden, vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt, att fondens medel speciellt skall användas för att stödja stora och långsiktiga forskningsprojekt, att nya forskningsuppgifter, som kräver snabba och kraftiga insatser särskilt skall uppmärksammas, att fonden skall söka främja kontakter med internationell forskning.

I underlaget för riksdagens beslut om fondens första stadgar (1964) förutsattes att dess verksamhet till en början inriktas på sådan forskning, som syftar till att öka kunskapen om de verkningar, som tekniska, ekonomiska och sociala förändringar framkallar i samhället och hos de enskilda människorna".

Enligt styrelsens mening kan det citerade uttalandet fortfarande vara vägledande för inriktningen av fondens verksamhet. Samhälleligt angelägna forskningsområden vilka inte har några speciella företrädare för sig bör särskilt uppmärksammas. Fondens resurser skall i första hand ses som ett komplement och inte som ett alternativ till övriga resurser som finns för kvalificerad vetenskaplig forskning i Sverige.

Nya finansieringsformer och stadgar

Hittills har fondens verksamhet finansierats med avkastningen på de medel som avsattes vid fondens bildande 1962 (250 milj. kr. i form av obligationer) och därefter tillskjutna medel 1974 och 1978 (100 milj. kr. vid vardera tillfället i form av obligationer).

Trots att hela avkastningen i princip tagits i anspråk varje år har det varit utomordentligt svårt att upprätthålla realvärdet av fondens utdelningskapacitet. Särskilt under perioden 1970–1980 har kostnadsökningarna varit avsevärt större än ökningen av avkastningen på fondens obligationsportfölj.

Någon aktiv finansförvaltning i syfte att höja avkastningen har hittills inte varit möjlig att bedriva. Fondens realvärde har därigenom successivt urholkats, vilket också vid upprepade tillfällen påtalats av styrelsen, bl. a. i de senare årens verksamhetsberättelser.

I skrivelse till riksdagen 1987-03-19 har fullmäktige i riksbanken föreslagit ändrade regler för fondens framtida verksamhet. Man "anser det vara angeläget att fondens finansiering erhåller en långsiktig lösning varigenom fonden får sådana finansiella resurser att nuvarande utdelningskapacitet kan behållas utan ytterligare tillskott. Med hänsyn härtill och för att underlätta fondens planering av sin verksamhet, särskilt på lång sikt, föreslår fullmäktige att riksbanken förvärvar de till fonden överlämnade obligationerna för en köpeskilling av 600 milj. kr., att riksbanken till fonden överför ytterligare 900 milj. kr. kontant samt att fonden erhåller möjlighet att själv förvalta fondmedlen och att placera dessa, helt eller delvis, i andra tillgångar än obligationer, t. ex. aktier eller fastigheter."

Riksdagen godkände förslaget genom ett principbeslut i juni 1987 (FiU

Redog. 1987/88:21

1986/87:33) och uppdrog åt fullmäktige att närmare utreda förslag till nya bestämmelser och riktlinjer för fonden. Efter samråd med fondens kansli och styrelse kunde fullmäktige avlämna sitt förslag till bestämmelser och till nya stadgar i skrivelse till riksdagen 1987-10-08. Riksdagen fastställde nya stadgar för fonden genom beslut 1987-12-15 (FiU 1987/88:4) att gälla fr. o. m. 1988-01-01. Genom dessa kommer fondens självständiga ställning till klarare uttryck än i de tidigare bl. a. därigenom att riksdagen i fortsättningen inte kommer att besluta om ändring av fondens stadgar. Riksdagen kan endast fastställa, eller alternativt förkasta, stadgeändringar som fondstyrelsen dessförinnan antagit. Liksom hittills är det riksdagen som utser ledamöter i styrelsen.

De formella relationerna till riksbanken upphör. Fonden kommer i fortsättningen att ha en från banken avskild egen revision och medelsförvaltning. Någon representant för riksbanken kommer inte längre att finnas i fondens styrelse.

De nya stadgarna föreskriver att styrelsen i fortsättningen skall bestå av tolv ledamöter, varav två med särskild sakkunskap i förmögenhetsförvaltning. Förslag på dessa två ledamöter framlägs av fullmäktige i riksbanken. De får inte inneha tjänst eller uppdrag i riksbanken. I övrigt är styrelsens sammansättning oförändrad.

Arbetsätt

Beslut om anslag till forskning m. m. fattas i styrelsen, som under året sammanträtt fyra gånger. Som underlag har den bedömningar från en eller flera av fondens arbetsgrupper. I dessa ingår dels ledamöter och suppleanter av fondens styrelse, dels experter utanför styrelsen. I regel har ansökningar-na dessförinnan granskats och bedömts av utomstående specialsakkunniga.

I de fall ansökningar gäller forskning som etiskt kan ifrågasättas prövas dessa efter samma normer som inom de statliga forskningsråden. Ansökningar rörande medicinsk forskning måste vara godkända av etisk kommitté vid medicinsk fakultet innan anslag beviljas. På motsvarande sätt anlitas humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets etiska kommitté för bedömning av beteendevetenskapliga och samhällsvetenskapliga ansökningar.

De fem beredningsgrupper som verkat under året har haft följande sammansättning och kompetensinriktning.

Arbetsgrupp 1 (ekonomi, geografi m. m.): Bjelle, Hambræus, Hagberg, Lotsberg, Olsson och Wikström (ordf.) samt professorerna Villy Bergström och Erik Bylund.

Arbetsgrupp 2 (beteendevetenskap m. m.): Härnqvist (ordf.), Korpi och Lars Svensson samt professorerna Karl Gustav Jöreskog och Lars-Göran Nilsson.

Arbetsgrupp 3 (statsvetenskap, juridik m. m.): Alsén, Gustafsson, Hagård och Lewin (ordf.) samt professor Lars-Göran Stenelo.

Redog. 1987/88:21

Arbetsgrupp 4 (medicin, naturvetenskap, teknik m. m.): Ahlmark, Agne Hansson, Ing-Marie Hansson, Kihlström (ordf.), Pernow och Rosqvist samt professorerna Sune Berndt och Rolf Öhman. Redog. 1987/88:21

Arbetsgrupp 5 (humaniora m. m.): Furuland (ordf.) och Sandéhn samt professorerna Sten Carlsson, Mats Furberg och Inger Rosengren.

Fr. o. m. 1988-01-01 finns också en *Arbetsgrupp 6 (finansiering):* Klangby och Wikander (ordf.) för beredning av frågor rörande fondens förmögenhetsförvaltning.

Verkställande direktören deltar i samtliga gruppers arbete.

Inom vissa områden som bedöms angelägna men inte tillräckligt uppmärksammade tillsätter fonden ibland särskilda s. k. områdesgrupper. Deras uppgift är att kartlägga forskningsbehov och stimulera till vetenskaplig forskning och informationsutbyte.

Grupperna består av forskare från discipliner av betydelse för området samt företrädare för i sammanhanget viktiga samhällsintressen. Verksamheten kan beskrivas som kvalificerat forskningsförberedande arbete. Det avslutas när man vunnit tillräcklig uppmärksamhet från forskarnas håll och/eller från de myndigheter som har ansvar för att permanenta resurser tillförs området i fråga.

Under året har en sådan grupp varit i verksamhet, nämligen gruppen för *forskning om riksdagens funktion och arbetsformer* med följande sammansättning: riksdagsledamöterna Bertil Fiskesjö, Stig Gustafsson, Olle Göransson, Olle Svensson och Jan-Erik Wikström, professorerna Pär-Erik Back, Gunnar Biörck, Olof Ruin, Nils Stjernquist (verkställande ledamot) och Nils-Eric Svensson (ordf.) samt beredningsgruppssekreterare Anna-Lena Winberg (sekr.).

Ytterligare bedrivs inom kansliet en kartläggning av pågående verksamhet och forskningsbehov m. m. inom området *estetisk forskning*. Arbetet utförs av fil.dr Paul Lindblom, tidigare verkställande direktör för fonden.

Ekonomi

Fondens ekonomiska ställning per den 31 december 1987 och 1986 redovisas i tabellform här nedan.

I tabellen *BALANSRÄKNING* under *Skulder* består posten *Donationsmedel* som synes av två delposter, *Kapital* och *Värdereglering donationskapital*. Delposten *Kapital* består av obligationer upptagna till de bokföringsvärden varmed de överfördes till fonden (1962, 1974 och 1978). *Värderegleringsposten* utgör skillnaden mellan obligationsportföljens nominella värde och obligationernas tidigare bokförda värden. Denna delpost har ökat med 8 000 kr. under året. Utfallet, som också redovisas under *RESULTATRÄKNING (Kostnader, överföring till värdereglering donationskapital)*, sammanhänger med att vissa värdepapper försålts till högre kurs än tidigare bokfört värde.

På tillgångssidan i balansräkningen är obligationsinnehavet liksom tidigare

år redovisat i nominella värden. (I en fotnot beskrivs också portföljens sammansättning och deklareringsvärde.) Posten har under året minskat med 5 180 000 kr. Denna värdeminskning sammanhänger med att vissa obligationer utlottats under året och vissa förfallit till inlösen. Inga nyinköp har gjorts under året.

Enligt avtal baserat på det riksdagsbeslut som beskrivits här ovan förvärvades samtliga fondens obligationer av riksbanken 1988-01-04.

Resursutvecklingen

Fondens verksamhetskapacitet är helt beroende av avkastningen på de medel som den förfogar över. Medlen har hittills endast placerats i obligationer, som förvaltats av riksbanken.

Under åren 1965–1974 var ränteintäkterna nominellt ca 20 milj. kr. per år. 1975–1978 uppgick de till ca 27 milj. kr., 1979–1980 till närmare 40 milj. kr. och 1981–1983 till 50 milj. kr. Fr. o. m. 1984 har de varit av storleksordningen drygt 60 milj. kr. Ökningen under de senaste åren sammanhänger med att vissa obligationer förfallit till inlösen. Andra med högre avkastning har därefter kunnat köpas.

Årsanslagens reala värde minskade avsevärt under 1970-talet. Sedan 1981 har en viss avsättning av forskningsmedel för kommande år skett. Under de två senaste åren har 3 resp. 0,8 milj. kr. tagits i anspråk av denna avsättning. Detta framgår av tabellen *RESULTATRÄKNING*. Fondens resursinsatser har därmed under hela 1980-talet kunnat räknas upp varje år ungefär i takt med konsumentprisindex. Löneutvecklingen för den personal, som avlönas ur de anslag som beviljas, har emellertid varit betydligt snabbare. (Lönedelen utgör 85–90 % av anslagen.) En urholkning av forskningsmedlens reala värde har alltså ägt rum. I jämförelse med fondens fem första verksamhetsår har urholkningen varit mycket betydande, drygt 25 % realt.

Fondens kapital har som tidigare redovisats realt minskat väsentligt under de gångna åren eftersom det inte skett någon fondering. Ränteintäkterna och därmed fondens utdelningskapacitet skulle därför också ha fortsatt att minska ytterligare om inte den lösning som beskrivits ovan under avsnittet "Nya finansieringsformer och stadgar" kommit till stånd. Nuvarande verksamhetskapacitet, drygt 65 milj. kr. per år, bör emellertid med den nya ordningen nu realt kunna säkerställas för framtiden.

Det är med utomordentligt stor tillfredsställelse som styrelsen kan konstatera att riksbanksfullmäktiges förslag och riksdagens beslut gör det möjligt för angelägen, kvalificerad svensk forskning att även i framtiden kunna räkna med anslag av ungefär samma storlek som nu från Riksbankens jubileumsfond.

Beviljade forskningsanslag

Fonden har under året beviljat 227 forskningsanslag på tillsammans 58,8 milj. kr. (tabell 1, s. 57) samt 2,0 milj. kr. för täckning av automatiska lönekostnadsökningar och för resor inom pågående projekt samt för

områdesgruppernas verksamhet. Summan (60,8 milj. kr.) framgår av tabellen RESULTATRÄKNING Kostnader under posten Beviljade anslag. I tabellen finns vidare en post benämnd Projektomkostnader (2,4 milj. kr.). Av redovisad specifikation framgår att större delen utgörs av förvaltningsavgifter. Dessa är föreskrivna ersättningar till anslagsförvaltande organ, om dessa är statliga universitet eller högskolor, och utgör 3 % av utbetalade forskningsanslag. Beloppet bör ses som en del av beviljade forskningsanslag liksom nämnda automatiska lönekostnadsökningar och resor. Även de övriga delposterna har direkt samband med de enskilda projektens hantering.

Administrationskostnaderna, vilka också specificerats nedan, uppgick till 3,1 milj. kr.

Det sammanlagda beloppet av de tre posterna Beviljade anslag, Projektomkostnader och Administrationskostnader (66,3 milj. kr.) utgör fondens resursinsats eller verksamhetsnivå under år 1987. Motsvarande belopp under 1986 var 61,4 milj. kr. Verksamheten ökade alltså med 8 %.

I ett särskilt avsnitt (s. 11) lämnas en redogörelse för de nya forskningsprojekt till vilka anslag har beviljats under året. Vidare meddelas vissa statistiska uppgifter (s. 56) rörande de behandlade ansökningarna. (Vart femte år – senast i verksamhetsberättelsen för 1984 – presenteras i översiktlig form och ämnesområdesvis *alla* de forskningsprojekt som fonden efter sin verksamhetsstart 1965 har beviljat anslag till.)

Beviljade anslag disponeras enligt särskilda villkor som finns angivna i kontrakt med varje anslagsmottagare och enligt de regler för anslagsmottagare och anslagsförvaltare som fonden utfärdat. De flesta forskningsanslag som fonden beviljar förvaltas av statlig läroanstalt, som också är arbetsgivare för den personal som avlönas från anslagen.

27 % av de beviljade forskningsanslagen 1987 har gått till nya projekt (tabell 2, s. 57 och tabell 9, s. 59).

Av sökbeloppet för nya anslag har endast 13 % kunnat tillgodoses. Motsvarande andel under de närmast föregående fyra åren har varit 14, 14, 10 resp. 16 % (tabell 10, s. 59). Konkurrensen om anslag från Riksbankens jubileumsfond är alltså mycket hård.

De beviljade anslagsbeloppens genomsnittliga storlek har i stort sett haft samma reala värde under den senaste femårsperioden (tabell 11, s. 59). 1983 års genomsnittliga anslagsbelopp, 206 000 kr., motsvarar ett belopp av 259 000 kr. år 1987 om man gör en uppräkningsindex. Genomsnittstorleken på 1987 års anslag var just 259 000 kr.

Uppföljning av verksamheten

Många av de forskningsprojekt som jubileumsfonden stöder belyser problem som är av allmänt samhällsintresse. Det är därför angeläget att resultat som tas fram också blir bekantgjorda i samhället utanför forskarnas krets för att även där bli föremål för diskussion, kritisk granskning och användning.

Forskningens resultat kan som regel inte omedelbart omsättas i praktiskt konkret handlande eller produktion. Som utgångspunkt för eller ingre-

Redog. 1987/88:21

dienser i seriöst utvecklings- och reformarbete är de emellertid nödvändiga. Av det skälet är det viktigt att personer med ansvar för sådan verksamhet inte bara informeras om vad som pågår utan också stimuleras till att själva söka upp, vidareföra och använda sig av forskningsarbetets produkter. Omvänt gäller att forskningens företrädare bör stimuleras i sitt arbete genom att konfronteras med problem som upplevs och formuleras utanför deras krets. Forskningsstödjande organ kan givetvis medverka till att ett sådant informationsutbyte underlättas.

Fonden har under året bedrivit flera aktiviteter i syfte att följa den forskning som stöds och att stimulera intresset och informationsutbytet inom vissa problemområden och mellan olika grupper i samhället. Som exempel kan nämnas att fondens styrelse och/eller arbetsgrupper under året besökt universiteten i Göteborg, Linköping och Lund. Man har vid dessa tillfällen diskuterat enskilda forskningsprojekt och dessutom haft överläggningar med rektor, dekaner och andra ansvariga för forskarutbildning och forskningsorganisation vid läroanstalten i fråga.

Forskare eller forskargrupper med anslag från fonden har också inbjudits till fondens kansli för presentation och diskussion av sina projekt.

Tillsammans med Ingenjörsvetenskapsakademien och Trygghetsrådet SAF-PTK arrangerades i slutet av föregående år en konferens om forskningsbehov med anledning av de förändringar som den tekniska utvecklingen framkallar. Bidragen vid denna konferens har publicerats i skriften **TEKNIK OCH SYSSÄTTNING I FRAMTIDEN** (RJ 1987:1). Med likartat syfte arrangerades en konferens tillsammans med Idrottens Forskningsråd vilken har dokumenterats i skriften **SAMHÄLLSVETENSKAPLIG OCH HUMANISTISK IDROTTSFORSKNING** (RJ 1987:2).

Områdesgruppen för forskning om riksdagens funktion och arbetsformer har arrangerat fyra föredrag med diskussioner i serien **POLITIK OCH RIKSDAGSARBETE**, av och om tidigare riksdagsledamöter, med inledningar av resp. Jarl Hjalmarson, Torsten Nilsson, Paul Lindblom och Nine Christine Jönsson (om Gustaf Möller) samt Torsten Bengtson. Den år 1985 utgivna boken "Riksdagen genom tiderna" har under året kommit ut på engelska under titeln "The Riksdag: A History of the Swedish Parliament".

Liksom tidigare år har ett flertal av fondens anslagsmottagare beretts möjligheter att presentera och diskutera sina projekt och forskningsresultat vid utländska institutioner eller vid internationella vetenskapliga symposier. Allsidigt informationsutbyte har också som vanligt skett med utländska, särskilt europeiska, forskningsfonder. Åtskilliga kontakter mellan enskilda forskare eller forskargrupper har därigenom kunnat förmedlas.

Försök att intressera massmedia för den forskning som fonder stöder görs även. Förteckningar över beviljade anslag och korta beskrivningar av några projekt samt erbjudanden om att hjälpa till med adresser till forskare och annat som kan underlätta kontakter skickas regelmässigt ut till enskilda nyhetsmedia och till nyhetsbyråer efter varje anslagsutdelning. Nyhetsmedia använder emellertid mycket sällan detta material. Ytterligare information begärs praktiskt taget aldrig.

De aktiviteter som exemplifierats ingår som ett led i fondens strävan att

Redog. 1987/88:21

främja informationsutbytet mellan forskare inbördes och mellan forskare och samhället utanför deras krets. Som tidigare framhållits är syftet givetvis att bidra till ökad förståelse för och kunskap om forskningens arbets sätt, förutsättningar och resultat och därmed ge underlag för bedömningar av de insatser som gjorts och görs med tillgängliga forskningsmedel. Av speciellt värde är de sammankomster där beslutsfattare och företrädare för olika samhällsintressen och forskare kunnat mötas.

Fonden verkar aktivt inom *alla* vetenskapsområden. Kompetensinriktningen hos forskarna i styrelse och beredningsgrupper återspeglar detta förhållande. Styrelsen består därutöver av personer representerande politisk och ekonomisk sakkunskap. Fonden har därmed en unik ställning som allsidigt kontaktorgan mellan forskningen och andra centrala samhällsintressen.

Balansräkning

per den 31 december 1987 och 1986

	1987	1986
Tillgångar		
Obligationer	674 900 000:—*	680 080 000:—
Checkräkning i riksbanken	75 702 109:28	71 269 715:95
Postgiro	114 588:91	5 899:91
Kassa	1 000:—	1 000:—
Summa kronor	750 717 698:19	751 356 615:86
Skulder		
Beviljade ej utbetalda anslag	38 324 989:72	35 953 782:87
Innehållen skatt	36 434:—	37 552:—
Disponibla forskningsmedel:		
Från tidigare år	71 676 505:03	72 441 723:30
Årets ianspråkstagande/avsättning	- 3 017 006:52	- 765 218:27
Donationsmedel:		
Kapital	450 000 000:—	450 000 000:—
Värdereglering donationskapital	193 696 775:96	193 688 775:96
Summa kronor	750 717 698:19	751 356 615:86
	<i>Nominellt värde</i>	<i>Deklarationsvärde</i>
* Svenska statens obligationer	309 005 000:—	283 545 900:—
Hypoteksinrättnings obligationer	328 060 000:—	271 957 700:—
Kommunobligationer	15 690 000:—	13 475 300:—
Industriobligationer	22 145 000:—	20 121 650:—
Summa kronor	674 900 000:—	589 100 550:—

Redog. 1987/88:21

Resultaträkning

	1987	1986
Intäkter		
Räntor på obligationer	53 328 693:75	52 949 605:30
Övriga räntor	9 025 088:95	7 485 019:16
Övriga intäkter	185 286:90	86 182:51
Ej utnyttjade anslag	731 790:29	151 645:31
Rea- och omvärderingseffekter	8 000:—	—:—
Överföring från värdereglering donationskapital	—:—	226 500:—
Överföring från tidigare års avsatta forskningsmedel	3 017 006:52	765 218:27
Summa kronor	66 295 866:41	61 664 170:55
Kostnader		
Administrationskostnader	3 107 738:26	2 784 315:85
Projektkostnader	2 350 128:15	1 953 354:70
Beviljade anslag	60 830 000:—	56 700 000:—
Rea- och omvärderingseffekter	—:—	226 500:—
Överföring till värdereglering donationskapital	8 000:—	—:—
Summa kronor	66 295 866:41	61 664 170:55

Specifikation av omkostnader för år 1987

	1987	1986
A. Administrationskostnader		
1. Arvodet till styrelse	223 500:—	216 595:—
2. Arvodet till adjungerade	135 000:—	128 245:—
3. Lönekostnader kansli	954 567:50	912 869:50
4. Sociala avgifter	599 626:—	494 462:—
5. Sjuk- och hälsovård	9 472:45	6 315:85
6. Personavård	11 729:80	2 606:36
7. Utbildningskostnader	30 087:—	950:—
8. Reseersättningar	202 626:90	179 869:59
9. Lokalkostnader	604 465:15	596 190:75
10. Expenser	336 663:46	246 211:80
varav inventarier	122 620:21	21 015:—
telefon, post	38 735:21	35 942:90
kopiering	94 921:—	104 762:—
kontorsmateriel	45 842:59	59 647:54
böcker & tidskrifter	25 831:45	14 745:70
övriga tjänster	8 713:—	10 098:66
Summa kronor	3 107 738:26	2 784 315:85
B. Projektkostnader		
1. Arvodet till sakkunniga	553 245:—	334 193:50
2. Förvaltningsavgifter	1 622 868:—	1 477 335:—
3. Konferenser	128 568:60	104 417:48
4. Representation	10 809:05	—:—
5. Övriga kostnader	10 647:50	—:—
6. Övrig information	23 990:—	37 408:72
Summa kronor	2 350 128:15	1 953 354:70

Redog. 1987/88:21

En fortlöpande räkenskapsmässig granskning av fondens verksamhet och förvaltning har under året utförts av riksbankens revisionsavdelning. Externrevision har därutöver genomförts av företrädare för riksdagens revisorer.

Vid behandlingen av detta ärende har deltagit styrelseledamöterna Härnqvist, Dennis, Gustafsson, Hagberg, Ing-Marie Hansson, Ahlmark, Bjelle, Hambræus, Korpi, Lewin och Wikström samt verkställande direktören Svensson, föredragande.

Stockholm den 10 februari 1988

På styrelsens vägnar

Kjell Härnqvist

Nils-Eric Svensson

Redog. 1987/88:21

Riksbankens jubileumsfond 1965–1987

Redog. 1987/88:21

I det följande presenteras under avsnitt A (s. 11–55) sammanfattningar av projektplanerna för de nya forskningsprojekt som beviljats anslag från fonden under verksamhetsåret 1987. Vidare redovisas under avsnitt B (s. 56–60) vissa statistiska uppgifter rörande anslagen under året och under fondens hela verksamhetsperiod 1965–1987.

A. NYA PROJEKT SOM BEVILJATS ANSLAG ÅR 1987

Ekonomisk historia

Ulf Olsson, Umeå universitet
400 000 kr.

Dnr 87/122

Mellanstora städer i Sverige 1820–1970 – destabiliserande faktorer i ett stabilt tillväxtförlopp

Stora och mellanstora städer uppvisar ofta en stabil tillväxt över mycket lång tid. Syftet med detta projekt är att undersöka villkoren för den långsiktiga stabiliteten. Eftersom den kan betraktas som det normala tillståndet, kommer orsakerna till instabilitet att stå i centrum för analysen.

Undersökningen skall omfatta 15–20 mellanstora städer i Sverige och behandla en lång tidsperiod, 1820–1970. Perioden har valts så att landets omvandling från ett förindustriellt till ett postindustriellt samhälle skall täckas in.

De mellanstora städerna har vanligen varit både inomregionala centra och knutpunkter mellan regionerna och omvärlden. Som sådana har de speglat regionernas ekonomiska utveckling, men de har också kraftigt påverkat den. En analys av vad som i vissa fall gjort städernas tillväxt snabbare, i andra långsammare, bör kunna ge fördjupad kunskap om kumulativa förlopp i Sveriges regionala ekonomiska utveckling. Mellanstädernas position i olika kommunikationssystem, deras tillgänglighet för impulser från omvärlden, förefaller speciellt intressant i detta sammanhang.

Rolf Ohlsson, Lunds universitet
250 000 kr.

Dnr 87/154

Välfärdssamhället i förändring – arbetsmarknads-, utbildnings- och fertilitetsförändringar i Sverige under 1900-talet

Syftet med föreliggande projekt är för det första att studera huvuddragen i fertilitetsutvecklingen i Sverige under perioden 1910–1985 och analysera de bakomliggande faktorer som bestämt denna utveckling. För det andra behandlas olika aspekter på sambandet utbildning–demografiska föränd-

ringar under samma period, där också jämförelser görs med den engelska utvecklingen.

Alltsedan 1930-talets befolkningsdiskussioner har man i svensk forskning om fertilitetsförändringar betonat institutionella faktorer (krigens inflytande, preventivteknik m. m.), medan teoretiska ansatser eller anknytning till explicit teori vanligtvis saknats. Den första delundersökningen inom projektet tar sin ansats i de ekonomiska teorier för fertilitetsförändringar som formulerats i den internationella forskningen och görs främst på makroplanet. Tyngdpunkten ligger på en kartläggning och analys av kvinnornas situation på arbetsmarknaden under perioden 1910–1985. Följande moment ingår: 1) Kartläggning av fertilitetsutvecklingen på såväl tidserie- som kohortbasis 2) Konstruktion av tidsserier på makroplanet över kvinnors förvärvsintensiteter, löner, arbetslöshet m. m. 3) Analys av de bakomliggande strukturella och konjunkturella förändringar i ekonomin som påverkat kvinnornas arbetsmarknad. Detta moment utgör en renodlad ekonomisk-historisk studie – med vedertagen ekonomisk-historisk metodik – men då sett ur ett särskilt perspektiv, nämligen hur den ekonomiska utvecklingen under 1900-talet påverkat kvinnornas arbetsmarknadssituation och därmed fertiliteten. Självklart beaktas i analysen genomgående de traditionella alternativa förklaringarna av institutionell karaktär.

Den andra delundersökningen behandlar på makroplanet olika aspekter på sambandet utbildning–demografiska förändringar. Följande moment ingår: 1) En kartläggning och analys av hur förändringarna i kvinnornas utbildningsnivå påverkat fertiliteten 1910–1985. 2) Undersökning av hur förändringarna i ålderskohorternas storlek påverkat fertiliteten 1910–1985 genom de olika effekter som kohortstorleken utövat på ekonomin (löner, val av utbildning etc.). 3) En jämförelse görs i detta avseende med utvecklingen i England, där engelskt material ställs till vårt förfogande av våra engelska kolleger i forskningsprogrammet.

Håkan Lindgren, Uppsala universitet
275 000 kr.

Dnr 87/173

Affärsbankerna i den industriella omvandlingen under 1900-talet

Med utgångspunkt från den forskning om Stockholms Enskilda Bank och Wallenberggruppen i svenskt näringsliv som under 1980-talet bedrivits vid institutionen för ekonomisk historia har tre problemområden definierats för fördjupad analys. Arbetet äger rum i samarbete bl. a. med professorerna Teichova (East Anglia), Ránki (Budapest) och Mosser (Wien), och en internationell workshop har konstituerats.

Det första forskningsområdet avser undersökning av bank/kund-förbindelsernas roll för de svenska affärsbankerna och den svenska industrin under 1900-talet, varvid förbindelsernas betydelse, dels för att förklara bankgruppsägandets uppkomst och fortbestånd, dels för att förklara fusionsrörelsen på affärsbanksområdet närmare kommer att undersökas. Det andra området berör den grundläggande frågan, varför bank- och bankgruppsägan-

Redog. 1987/88:21

det i industrin visat sådan livskraft i olika institutionella miljöer, under olika tider och i olika länder. För Sveriges del skall undersökas i vad mån, och hur, bankerna utövat ägar-, kreditor- och företagarfunktionerna i de företagsgrupper som varit knutna till de olika, större affärsbankerna. Det tredje forskningsområdet avser en övergripande analys av affärsbankernas roll för den industriella utvecklingen och förnyelsen under 1900-talet, varvid särskilt ägarblocksgränsernas betydelse som stimulans och hinder för strukturomvandlingen skall studeras.

Yury Napuch, Uppsala universitet
199 000 kr.

Dnr 87/268

Economic Causes of Soviet Expansionism

Den grundläggande frågan om sovjetexpansionismens ekonomiska drivkrafter har hittills ägnats oproporionellt liten uppmärksamhet i västerländsk vetenskapslitteratur.

Behovet av en systematisk granskning av problemet har aktualiserats av de numera pågående radikala ekonomiska och politiska förändringarna i Sovjetunionen. Vilka konsekvenser kommer perestrojka att ha på lång sikt för sovjetisk utrikespolitik? Hur välgrundad är bedömningen att revitalisering av sovjetekonomin skulle kunna resultera i ett stärkande av Sovjetexpansionismen? Hur underbyggd är, å andra sidan, författarens hypotes att perestrojkas framgångar skulle kunna föranleda ett anmärkningsvärt försvagande av Sovjetunionens globala anspråk? Det föreliggande projektet utgör en historisk studie som huvudsakligen syftar till att belysa sambandet mellan den strukturellt betingade resursbristen i sovjetekonomin och expansionistiska tendenser i sovjetisk utrikespolitik. Projektet baseras på en analys av sovjetiska och västerländska källor, inkl. arkivmaterial vid Public Record Office i London och National Archives i Washington. Projektet kan tänkas leda till nya kunskaper beträffande inre bestämningsfaktorer för det sovjetiska agerandet på den internationella arenan och därigenom skapa underlag för ökad förståelse av den nuvarande utvecklingen och mera tillförlitliga framtidsprognoser.

Olle Krantz/Lennart Schön, Lunds universitet
200 000 kr.

Dnr 87/322

Sektorielt samspel och regional förändring i svensk ekonomi under 1800- och 1900-talen

I tidigare forskning inom det strukturekonomiska forskningsprogrammet vid ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet, har en periodisering av förändringarna i svensk ekonomi under 1800- och 1900-talen kunnat göras. Detta strukturella förändringsmönster bildar utgångspunkt för det nu aktuella projektet som omfattar tre undersökningsområden. Gemensamt för dessa är en inriktning på samspelet mellan ekonomins sektorer samt på

Redog. 1987/88:21

regionala olikheter. Inverkan från institutioner och ekonomisk politik beaktas också. Det första undersökningsområdet är centrerat kring tjänsteproduktionens förändringar. Inslag som hänför sig till dess administration och organisation studeras liksom samspelet och komplementariteterna med varuproduktionen. Det andra området omfattar den industriella omvandlingen med inriktning på ett urval branscher som ses i relation till bl. a. investeringsinriktning, produktivitet samt geografisk spridning och koncentration. Det tredje undersökningsområdet gäller fondbildning som medel i den ekonomiska politiken. Konjunktur- och regionalpolitiska samt strukturella effekter av t. ex. investeringsfonder behandlas.

Redog. 1987/88:21

Företagsekonomi

Ove Brandes, Linköpings universitet
200 000 kr.

Dnr 87/110

Teori för strategi och styrning i divisionaliserade storföretag

Bakgrunden till detta projekt är att vi har bedrivit strategiforskning med tyngdpunkt på empiriska studier av stora svenska industriföretags utveckling under perioden 1975–1986.

Syftet är nu att i ett helhetsperspektiv utveckla teorin kring strategi, organisation och styrning. Både dessa studier och den internationella forskningsfronten, t. ex. Mintzbergs och Lorange's arbeten, visar att det finns ett antal värdefulla teorifragment, men det saknas bra helhetsgrepp. Även för tillämpningen av strategiforskningens resultat är det väsentligt att knyta ihop teorifragmenten så att de kan bli tillgängliga för beslutsfattare i stora organisationer. Resultaten avses att publiceras i både internationella facktidskrifter och publikationer som når beslutsfattare.

Uppläggningsen av projektet kommer alltså att bli teoretisk i första hand, och det empiriska arbetet kommer att begränsas till kompletterande intervjuer i de företag vi har en god kunskap om.

Det första året kommer att användas till att skriva artiklar till internationella facktidskrifter, t. ex. Strategic Management Journal. Dessa artiklar skall även kunna bilda utgångspunkt för samarbete med forskare inom ekonomistyrningsområdet.

Jan Johanson, Uppsala universitet
500 000 kr.

Dnr 87/121

Sverige i världen. Om indirekta relationers betydelse för internationella företag

När ett företag skall etablera en relation till exempelvis en ny kund på en främmande marknad kan en rad redan etablerade relationer vara en viktig förutsättning för att det skall lyckas. Varje relation kan på detta sätt vara beroende av andra (indirekta) relationer. Studien syftar till att beskriva och

analysera indirekta relationers betydelse för internationellt verksamma företag. Den ingår i en planerad internationell studie, och avsikten är att parallella studier skall genomföras med utgångspunkt från fem europeiska länder. Resultatet bör vara av värde för alla internationellt verksamma företag och därtill för en rad "hjälpande" organisationer som banker, utvecklingsfonder, STU, handelskontor m. m.

Datansamlingen skall ske genom intervjuer där både öppna, ostrukturerade och slutna, hårt strukturerade metoder kommer att användas.

Lars Lindkvist, Linköpings universitet
129 000 kr.

Dnr 87/133

Interna kapitalmarknader i storföretag

Föremålet för detta projektförslag utgörs av storföretagets resursallokering och organisation. En utgångspunkt är därvid att sättet att internt fördela medel – särskilt i s. k. divisionaliserade storföretag – kan beskrivas i en kapitalmarknadsterminologi. Vidare antas hypotetiskt att storföretagets val av intern organisation påverkas av karaktären på de kapital(marknads)transaktioner som är aktuella. Framför allt antas svårigheten att i efterhand utvärdera gjorda satsningar spela en stor roll för organisationsvalet.

Den föreslagna uppgiften kan mot denna bakgrund beskrivas som en empirisk studie av sambandet mellan arten av företagets interna kapital(marknads)transaktioner och vald intern organisation.

För att lösa denna uppgift krävs en begreppsutredande och operationaliserande fas och en empirisk fas. För att kunna belysa det ovan givna sambandet måste den empiriska studien ha en komparativ inriktning. Karaktären på den information som måste insamlas gör vidare att personliga intervjuer blir nödvändiga.

Studien knyter an till en forskningsinriktning som kan kallas ekonomisk organisationsteori, inledd och hittills dominerad av Williamsons (1975) idéer om transaktionskostnadsanalys. Avsikten är att bidra med operationalisering och empirisk prövning av ansatsen i relation till (interna) kapitalmarknadstransaktioner. Någon dylik prövning har sannolikt ej företagits tidigare.

Förutom bidrag i relation till denna övergripande frågeställning är ambitionen att knyta an till kunskapsområdena investeringsverksamhet resp. ekonomisk styrning.

Leif Melin, Linköpings universitet
200 000 kr.

Dnr 87/313

Strategisk förändring – anpassning och revolution

Företagens strategiska agerande är avgörande för deras överlevande och framgång. Samtidigt är kunskapen om strategiska förändringsprocesser fortfarande outvecklad och delvis motsägelsefull. Det övergripande syftet

Redog. 1987/88:21

med detta projekt är att öka kunskaperna om företagets strategiska utveckling över tiden. Ansatsen är teoretisk och innebär bl. a. integration av olika teoretiska perspektiv. Ett mera preciserat syfte är att öka kunskaperna om två artskilda typer av strategisk förändring. Den ena typen är kontinuerlig strategisk anpassning, en successiv utveckling av befintliga strategier. Denna förändringstyp har paradoxalt nog en stabiliserande effekt på organisationens struktur, kompetens och kultur och hotar sällan den befintliga maktstrukturen. Den andra typen av strategisk förändring är däremot revolutionär till sin karaktär. Den innebär inte bara en grundläggande förändring av den strategiska inriktningen, baserad på en bristande överensstämmelse med omvärlden, utan också en intern förändring av tänkesätt/mentala strukturer och ledande värdemönster. Den innebär alltså förändringar av organisationskulturen och ledarstilen och oftast också maktstrukturen. Nyskapande av företag ses som ett särfall av den strategiska revolutionen.

Hur tydligt existerar dessa båda förändringstyper i verkligheten? Vilka variationer av resp. förändringstyp kan identifieras? Kan även andra förändringstyper identifieras? Hur skiljer sig sätten att styra resp. förändring? Vilka olika krav på organisationskultur, struktur och ledarstil ställer olika förändringstyper? Vilka är villkoren för att en förändringstyp skall ersättas av en annan? Bl. a. dessa frågor skall besvaras i en komparativ analys av egna och andras fallstudier, vars resultat tillsammans med en omfattande litteraturstudie skall leda till formulerandet av teori om strategisk förändring. Det teoretiska bidraget kommer att fokusera drivkrafter bakom, kännetecknen hos och betingelser för strategisk förändring.

Nationalekonomi

Bengt-Christer Ysander, Uppsala universitet
190 000 kr.

Dnr 87/160

Flexibilitet, effektivitet och teknisk utveckling i den svenska kommunala sektorn 1960–1985 – en ekonometrisk studie

Att en bättre kännedom om effektivitets- och produktivitetens utvecklingen inom svensk offentlig sektor är nödvändig för en bättre förståelse av våra allmänna tillväxtbetingelser, av substitutionsmöjligheterna mellan privat och offentlig tjänsteproduktion och av villkoren för offentlig lönesättning, torde vara allmänt erkänt. Likaså välbekanta är de metodproblem som möter vid longitudinella produktivitetsskattningar inom tjänstesektorn i allmänhet och vid offentlig serviceproduktion i synnerhet. Avsevärda ansträngningar har gjorts både internationellt och i vårt land för att utveckla metoder för sådana skattningar. Vi befinner oss dock fortfarande i experimentstadiet och saknar en allmänt accepterad och tillämpbar ekonometrisk metodik.

Flertalet hittills genomförda studier har det gemensamt att de baseras på outputmått, som nödvändigtvis blir mer eller mindre godtyckliga.

Huvudsyftet med projektet är att utveckla och tillämpa en skattningsme-

Redog. 1987/88:21

16

tod, som inte är beroende av uppgifter om output utan endast kräver data över inputkvantiteter och -priser. Tillämpad på tidsseriedata ger den möjlighet att statistiskt testa både graden av flexibilitet i produktionsprocessen i termer av substitutionsmöjligheter mellan olika produktionsfaktorer, och inverkan av teknisk utveckling på produktiviteten och effektiviteten i producentbeteendet.

I den empiriska tillämpningen avses att skatta ett system av kostnadsandelsfunktioner för tre kommunala verksamhetsområden: utbildning, sjukvård och socialvård, på aggregerade tidsdata avseende perioden 1960–1985.

Arbetet inkluderar förutom metodutveckling även databearbetning och vidareutveckling av en lösningsalgoritm.

Kulturgeografi

Lage Wahlström, Göteborgs universitet
156 000 kr.

Dnr 87/4

Mobiliserings- och utvecklingsprocesser i glesbygd

Bakgrund

HSFR-projektet "Glesbygden som utvecklingspotential", projektet "Landsbygdsutveckling i Värmland" (glesbygdsdelegationen och länsstyrelsen i S-län), glesbygdsprojektet Trelänsmotet, ERU:s program för glesbygdsforskning, samt projekt rörande forskningssamverkan universitet–totalförsvaret (ÖCB, RÄV).

Forskningsproblemen

1. Hur skall lokala mobiliserings- och utvecklingsprocesser integreras med den kommunala planeringen? (Bygger på en förstudie i Värmland.)
2. Studera samverkan mellan olika politikområden (industri- resp. försvarsdepartementen) för glesbygdsutveckling. (Bygger på projektet Trelänsmotet.)
3. Teori- och metodutveckling kring lokala mobiliseringsprocesser i Norden. Komparativa studier, en platsparadigmatisk utgångspunkt.
4. Forskningsutbyte Sverige–USA avseende glesbygdsutveckling.

Einar Holm, Umeå universitet
293 000 kr.

Dnr 87/68

Perifera naturresurser – dynamiken i Arktis ekonomiska och politiska geografi

Projektets vetenskapliga nyckelfrågor är att söka sammanställa, vidareutveckla och förnya disparata teorier om vad som styr resursutnyttjandet i perifera områden. Det får sin samhällsrelevans bl. a. genom maktblockens och vissa multinationella företags kraftigt ökande intresse för sådana

Redog. 1987/88:21

17

naturresurser i vår närhet, dvs. Arktis, samtidigt som Sverige är en neutral stat mellan maktblocken med en lång historia i polarsammanhang.

Projektets syfte är:

- att sammanställa och vidareutveckla synsätt och idéer som kan förklara utnyttjandet av perifera naturresurser,
- att på basis av teori och empiri konstruera en dynamisk modell, för förklaring och prediktion, som avbildar aktörer och processer vid ett perifert resursutnyttjande,
- att använda empiri och modell för att söka fastställa
 - a) Hur stor del av resursutnyttjandet i Arktis som vilar på en ekonomiskt rationell grund
 - b) hur stor del som kan förklaras av politisk-strategiska faktorer
 - c) betydelsen av övriga bestämningsfaktorer som t. ex. komplexa beslutssituationer, bristande information eller aktörens prestige,
- att utnyttja empirin för att belysa vilken teori eller kombination av teorier som är mest tillämplig som förklaring till resursutnyttjandet i Arktis.

Projektet avgränsas till att studera utnyttjandet av icke-förnyelsebara resurser under den senaste 100-årsperioden. Som Arktis avgränsas Grönland, Svalbard, Alaska, norra Kanada, de nordligaste delarna av Sovjetunionen samt till dessa landtyor angränsande havsområden.

Mot bakgrund av en teoriutveckling avseende hela naturresursutnyttjandet i Arktis, baserad på litteraturstudier, fokuseras projektets empiriska del mot två fallstudier: *kolbrytningen på Svalbard och oljeutvinningen i norra Alaska*. Underlagsmaterialet består främst av statistik och arkivmaterial. Speciell uppmärksamhet ägnas internationella marknadsförhållanden för de perifera arktiska resurserna.

Hugh Beach, Uppsala universitet
450 000 kr.

Dnr 87/233

Den långsiktiga effekten av Tjernobylolyckan på svenska samers samhälle och kultur

Projektet skall dokumentera effekterna av Tjernobylolyckan på svenska samers olika levnadsförhållanden, renskötsel, fiske och undersöka deras möjligheter att bevara sina kulturella traditioner och sin identitet. Den ekonomiska ersättningen för förstört renkött har liten betydelse i jämförelse med en möjlig långsiktig effekt. I kombination med Sveriges rennäringslag 1971 kan Tjernobylolyckan vara en faktor som reducerar antalet renkötselberättigade samer. Rennäringslagen anger att renkötselrättigheter tillfaller endast den som är barn eller barnbarn till någon som är eller har varit aktiv renskötare. Tjernobylolyckan har också påverkat och förändrat mathållningen för många samefamiljer och gjort dem mer beroende av penningekonomi. Rennäringslagen har blivit föremål för ett massivt understöd och subventionerande och mannens roll har därmed förändrats. Frukterna av hans arbete förstörs och grävs ner. Unga samer tvivlar på om de bör satsa på renskötsel,

Redog. 1987/88:21

18

de undrar hur en så starkt subventionerad näring skall kunna stå emot vattenkraft och skogsexploatering i framtiden. Konsumenternas köpmotstånd mot renkött, en eventuell höjning av det s. k. gränsvärdet och statlig subventioneringspolicy – allt är integrerat i en komplex bild. Hitintills är forskningen fokuserad på den biologiska påverkan av radioaktiv strålning. Tjernobylolyckans effekter behöver dessutom undersökas på ett socialt plan. Det är nödvändigt för oss att få grepp om effekterna för en hel befolkningsgrupps kultur och samhällsform. Forskningsteamet består av doc. Hugh Beach, kulturanthropolog som har sysslat med samisk renskötsel i över tio år, Annie Norell-Beach, pedagog och familjeterapeut, doc. Noel Broadbent vid Arktiska centret i Umeå och doc. Kurt Abrahamsson vid geografiska institutionen i Umeå. Projektet är väl förankrat bland renskötare och har väckt intresse bland sameorganisationer. Projektet har också många internationella kontakter. Teamet skall samla in data genom fältarbete i tre olika regioner, norra, mellersta och södra Lappland. Tidigare forskning inom detta område är så gott som obefintlig. Konsekvenserna av Tjernobylolyckan är osynliga, långvariga och obestämda. Det finns inga tidigare erfarenheter att luta sig emot. Projektet skall undersöka hur olika samegrupper reagerar och handskas med situationen.

Sociologi

Margareta Gisselberg, Umeå universitet
75 000 kr.

Dnr 87/71 PL

Att stå på egna ben – unga hushåll i etableringsfasen

Under de senaste två decennierna har det vuxit fram en ungdomsmarknad och en med den sammanhängande livsstil som kan betecknas som historiskt unik i vårt samhälle. Den konsumtionspräglade ungdomskulturen har rönt forskningsintresse, men studierna har i huvudsak ägnats åldersgrupperna upp till 16–18 år.

Det primära är det unga, nyetablerade hushållets ekonomiska villkor och problem. Denna fas i ålderscykeln har rönt föga forskningsintresse i vårt land, medan det i bl. a. Norge finns aktuell forskning. Trots den geografiska närheten, kan dock dessa rön inte appliceras på svenska förhållanden.

Den teoretiska utgångspunkten är "det sociala arvets" betydelse även i detta sammanhang. Hemmets dominerande inflytande i den ekonomiska socialisationen är dokumenterat, och beroende på social bakgrund torde unga hushåll ha mycket skiftande möjligheter att hantera sin totala ekonomiska situation. Här avser vi inte endast finansiering, utan också planering, problemlösning, arbete i hemmet/förbrukning etc. Projektets syfte är därför

- att studera konsumtionsmönster och levnadsvillkor i unga hushåll
- att fördjupa studien i ett antal strategiskt valda hushåll, till närmare

Redog. 1987/88:21

19

kunskap om resursmönster, social situation och ekonomiskt beteende i vid mening

- att analysera de antagna sambanden mellan social bakgrund, fostran och utbildning och förmågan att självständigt lösa problem i det egna hushållet, såväl finansiella som mera praktiskt ekonomiska problem.

Projektet kommer att inledas med specialstudier av statistiska data. Intervjuer genomförs i ca 250 hushåll, varav ca 50 utväljs för uppföljande intervjuer.

Lowe Hedman, Uppsala universitet
300 000 kr.

Dnr 87/156

Lokalradions roll i samhället

Det är framför allt två tendenser som präglar de senaste årens medieutveckling i Sverige och i hela Västeuropa, nämligen en ökad decentralisering av etermedierna inom de nationella gränserna och en ökad spridning av etermedieutbudet över de nationella gränserna.

Lokalradion i Sverige, som firar tioårsjubileum 1987, är ett exempel på decentralisering. Lokalradion har successivt utökat sin sändningstid och inom några år kommer alla 24 stationerna att sända i egna kanaler 12 timmar per dag, några redan under hösten 1987. En genomsnittlig dag lyssnar närmare 60 % av befolkningen på lokalradion och även om lokalradion bara har 7 % av sändningstiden i svensk radio har den 36 % av lyssnartiden. Lokalradion når dagligen en större andel potentiella lyssnare än någon annan svensk radiokanal, och även i områden med kabel-TV är andelen som dagligen lyssnar på lokalradion större än andelen som dagligen tar del av någon annan radio- eller TV-kanal, svensk eller utländsk. Mot den bakgrunden är det angeläget att analysera lokalradions roll i samhället. Har lokalradion levt upp till de ursprungliga målen? Hur påverkas utbudet av att lokalradion får en egen kanal? I vilken utsträckning fungerar lokalradion som informatör, granskare, kommentator resp. underhållare? Vilka normer och värderingar förmedlas i lokalradion? Vilken målsättning har lokalradiomedarbetarna? Vilken funktion fyller lokalradion för lyssnarna? Varför lyssnar man på lokalradion? På vilket sätt kan lokalradion tjäna som motvikt till det utländska inflytandet på den svenska kulturen?

Projektet avser att analysera innehållet i två lokalradiostationers utbud vid två olika tillfällen, före resp. efter sändningarna i full skala har inletts, och att samla in uppgifter från lokalradiomedarbetarna och från allmänheten i de två länen genom personliga intervjuer.

Förutom dess uppenbara betydelse för forskningen om nya medier och lokala medier kan projektet få betydelse som underlag för såväl kulturpolitiska som mediepolitiska ställningstaganden.

Redog. 1987/88:21

Hedvig Ekerwald, Uppsala universitet
75 000 kr.

Dnr 87/225 PL

Bio-, TV- och videogenerationen. Arbetardöttrarnas drömmar och verklighet

Projektet syftar till att kartlägga förändringar i arbetardöttrars materiella och sociala villkor samt deras idealbilder av familjeförhållanden och umgänge mellan könen.

Tiden mellan skolavslutningen och äktenskapet (eller 25 år för de ogifta), dvs. den period då merparten av alla unga kvinnor förvärvsarbetar, står i centrum för vår undersökning. Tre generationers kvinnor, födda i början av 1920-, 1940- och 1960-talen skall undersökas med hjälp av intervjuer och enkät. Ett rikligt arkivmaterial och massmedialster från dessa perioder studeras också.

Arbetardöttrarnas status är låg på arbetsmarknaden och i förhållande till det motsatta könet. Hur förmedlas detta underordnande till flickor i närrelationer och hur gestaltas det i masskulturen? Har kvinnorna infogat sig i sin underordnade roll, revolterat mot den eller utvecklat olika flyktmekanismer? Vilka medel använder de för att stärka sin position?

Underordnandets former har skiftat. Det har också mildrats genom t. ex. lagändringar och preventivmedel. Materiella villkor har förbättrats, den sociala kontrollen avtagit och integreringen mellan könen ökat. Hur upplever kvinnorna sin egen tonårsperiod ur dagens perspektiv?

De två första generationerna växte upp då den rollspecialiserade familjen var en förhärskande familjemodell medan den tredje generationen har växt upp med den rolldelade familjen som ideal (se ansökan). Endast för den mellersta generationen stämmer idealbild och verkliga familjeförhållanden någorlunda väl. Hur påverkar sådana diskrepanser kvinnornas inställning till yrkesarbete och hemarbete? Projektet ligger i fältet mellan historia, kultursociologi och ungdoms- och massmedieforskning.

Ulf Himmelstrand, Uppsala universitet
200 000 kr.

Dnr 87/270

En ny teoriram för forskning om afrikansk utveckling

Teori och praktik i forskning och bistånd med inriktning på Afrika ter sig i ett kritiskt perspektiv som ett konkursbo. Kritiken har hårt drabbat samtliga riktningar utan att i gengäld ha vaskat fram något nytt och klart bättre. Men även i ett konkursbo kan finnas värdefulla delar, som, om de separeras ut och kombineras på ett nytt sätt med varandra och med nytillkomna inslag, kanske trollar fram nya utvecklingsdugliga samhällsvetenskapliga ansatser och projekt. Detta projekt utgår från dessa föreställningar om konkursboet och kommer att arbeta med (1) en *metod*, den s.k. aktor-process-matrisanalysen, (2) ett *nätverk* av afrikanska medarbetare, som förklarar sig intresserade av att med denna metods hjälp försöka ta fram en mera adekvat

Redog. 1987/88:21

"paradigm" för samhällsforskning i Afrika. Målet att med utgångspunkt i vad som här kallats konkursboet försöka framställa en ny "paradigm" för samhällsvetenskaplig Afrikaforskning kan synas väl pretentiöst. Pretentionerna sträcker sig inte längre än till att föra arbetet fram till en punkt, där det går att konstatera hur pass fruktbara våra ansträngningar på denna nödvändiga men försummade forskningsuppgift varit.

Redog. 1987/88:21

Statistik

Anders H Westlund, EFI
300 000 kr.

Dnr 87/75

Ekometrisk analys och prognostisering av ekonomiska strukturförändringar

Strukturförändringar får i regel konsekvenser för valet av metodik för ekonomisk planering och prognostisering. Möjligheten att planer och prognoser baseras på ekometrisk eller annan kvantitativt inriktad, modellbaserad ekonomisk strukturanalys minskar. Traditionell ekometrisk metodik förutsätter nämligen någon form av strukturell stabilitet för att tillämpas i en ekonomisk planeringsprocess. Det är således förståeligt, men tyvärr förenat med allvarliga negativa konsekvenser, att ekometris roll minskar i takt med den tilltagande strukturföränderlighet, som ofta karakteriserar ekonomiska system. Att t. ex. basera ekonomiska prognoser på alltmer kvalitativt inriktade metoder innebär tyvärr uppenbara svårigheter att konsekvent utvärdera prognoser och att relatera resultaten av en sådan utvärdering till ekonomisk teoribildning. Dessutom försvåras eller omöjliggörs kontinuiteten i organisationers prognosarbete. För att trots strukturförändringar kunna bibehålla ekometris roll, och med denna dess uppenbara fördelar, krävs ekometrisk metodutveckling. Forskningsprojektet syftar här till att ge bidrag till den internationella forskningen med en sådan inriktning. Avsikten är främst att utveckla och utvärdera metodik för identifikation och karakterisering av ekonomiska strukturförändringar, samt till att utveckla metodik för prognostisering, när strukturförändringar karakteriserar redan observerade och framtida ekonomiska skeenden. Bl. a. analyseras hur prognosstrategier skall kunna baseras på kombinationer av olika kvantitativa, eller kvantitativa och kvalitativa prognosansatser.

Statskunskap

Axel Hadenius, Uppsala universitet
300 000 kr.

Dnr 87/48

Demokrati och statsbildning

Det demokratiska styrelseskicket tillämpas i dag i endast ett mindre antal av världens länder. Den geografiska spridningen är dessutom mycket ojämn.

22

Under de senaste åren har demokratierna förvisso ökat i antal. Sett över en längre tidsperiod har dock trenden varit mycket skiftande. Hur dessa variationer i demokratins utbredning kan förklaras utgör det centrala problemet i det forskningsprogram som här föreslås.

En första, långsiktig uppgift blir att systematisera och klargöra olika teorier på området. Ambitionen är också att utarbeta en egen teoriram. Härvid kommer vi i synnerhet att gå in på frågan om demokratins förutsättningar i stats- och nationsbildningsprocessen – ett problem som i dag är mycket viktigt i tredje världens länder.

Verksamheten kommer sålunda att till sin allmänna inriktning ha grundforskningskaraktär. Syftet är att bygga upp en forskningsmiljö, där ett antal konkreta empiriska undersökningar om demokratins förutsättningar kan igångsättas. Från början ingår två delprojekt. Den ena behandlar demokratins framväxt i pionjärlandet, USA. I det andra görs en komparativ studie av demokratin och statsbildningsprocessen i England, Sverige, Tyskland och Indien.

Lena Jonsson, Göteborgs universitet
260 000 kr.

Dnr 87/92

Sovjetunionens politik gentemot Sverige 1955–1988

Syftet är att studera Sovjetunionens politik gentemot Sverige under perioden 1955–1988. Den sovjetiska politiken analyseras mot bakgrund av den större frågan om Sovjets politik mot hela den nordiska regionen. Till detta område räknas också USA, som genom allianser, ekonomiska och politiska band utgör en aktör i Norden.

Syftet kan konkretiseras i två huvudfrågeställningar. Den första är av empirisk karaktär och gäller eventuella mönster av förändringar i den sovjetiska politiken mot Sverige. Den andra är metodologiskt inriktad. Är det möjligt att utifrån sovjetiska perceptioner i pressen förutsäga förändringar i sovjetisk politik?

Den metodologiska frågeställningen är särskilt intressant med tanke på att information om och från sovjetiskt utrikespolitiskt beslutsfattande är begränsad. Sovjetisk press är den enda källan till fortlöpande information. Det är därför värdefullt att utveckla metodiska redskap för att utnyttja pressen som underlag för tolkningar av förändringar av politiken.

Analysarbetet innebär ett försök att rekonstruera sovjetiska målsättningar och medel. Analysen omfattar både mer långsiktiga mål och mer kortsiktiga delmål. Politiken studeras utifrån såväl sovjetiska perceptioner som sovjetiskt agerande. Teoretiskt hämtar projektet idéer från perceptionsforskning och propagandaanalys.

Projektet beräknas slutföras sommaren 1990.

Redog. 1987/88:21

23

Rutger Lindahl, Göteborgs universitet
260 000 kr.

Dnr 87/114

Säkerhetspolitisk opinion

Projektet utgår från det ökade intresse för säkerhetspolitiska frågor som framkommit, inte minst genom massmedia, under 1980-talet. Bakgrunden till detta är den politiska bedömningen att spänningen (främst den militära) i Sveriges närområden ökat under denna tid. (Jfr SOU 1985:23.) Den traditionella svenska neutralitetspolitiken har vid flera tillfällen satts på prov och dess konsekvenser har blivit konkretiserade för en bred allmänhet.

Säkerhetspolitiska frågor har emellertid inte i någon nämnvärd utsträckning varit föremål för partipolitiska kontroverser och därigenom inte heller utgjort ett framträdande inslag i valrörelserna. De valundersökningar som hittills genomförts visar också att säkerhetspolitiska frågor spelat en liten roll för väljarnas röstningsbeteende. Några mer omfattande systematiska studier av attitydmönster, opinionsutveckling resp. opinionsbildning inom det säkerhetspolitiska området har dock inte utförts.

Huvudsyftet med det föreslagna projektet är att pröva vilken roll de säkerhetspolitiska frågornas behandling i massmedia spelar för opinionsbildningen i första hand på väljarnivå. Som bakomliggande faktorer till massmediernas behandling av detta område, och därmed indirekt till opinionsbildningen på väljarnivå, analyseras dels "den säkerhetspolitiska elitens" (rikspolitiker och högre tjänstemän i första hand) attityder, dels innehållet i riksdagsdebatten.

Forskningsprojektet omfattar tre huvudsakliga uppgifter: 1. Analys av attitydmönster och opinionsutveckling på väljar- och elitnivå under en treårsperiod (ev. vissa retrospektiva analyser). 2. Innehållsanalys av den säkerhetspolitiska debatten i massmedier och i riksdagen under samma tidsperiod. 3. Den sammanfattande analysens uppgift är dels att belysa likheter och skillnader mellan attityder, opinionsutveckling resp. debattinnehåll på väljar- resp. elitnivå, dels att besvara frågan: Hur mycket av det attitydmönster som återfinns på väljarnivå, och förändringar i detta, kan förklaras av den bild som presenteras i massmedierna?

Lennart Lundquist, Lunds universitet
260 000 kr.

Dnr 87/136

Politisk demokrati

Projektet har till syfte att klarlägga fundamentala organiseringsproblem i demokratin. Analysinstrument är en aktör-struktur-modell, som kommer att appliceras i två delprojekt. Det första är idénriktat och ser problemen ur aktörssynvinkel. Konkret gäller det en undersökning av konservatismens i Sverige demokratisyn. Det andra är strukturellt inriktat och söker fastställa de kritiska punkter som avgör om demokratin överlever eller kollapsar.

Redog. 1987/88:21

Karl-Göran Algotsson, Uppsala universitet
250 000 kr.

Dnr 87/262

Lagrådet, demokratin och rättsstaten

Projektets syfte är att undersöka lagrådets yttranden samt debatten om lagrådet utifrån den principiella frågeställningen om förhållandet mellan demokratin och rättsstaten. Har lagrådet verkat för den offentliga maktutövningens bundenhet och begränsning? Eller har lagrådet tvärtom genom att godkänna de remitterade lagförslagen utgjort ett stöd för regeringens politik? För tiden fr. o. m. 1980 görs en totalundersökning av yttrandena. Härvid ägnas särskild uppmärksamhet åt dels hur lagrådet bedömt lagförslagens förenlighet med den nya regeringsformens kapitel om "Grundläggande fri- och rättigheter", dels hur lagrådet tillämpat de regler för granskningens inriktning som fr. o. m. 1980 finns i RF 8:18. För tiden 1909–1979 undersöks ett urval av lagrådsyttranden. Härvid erhålls ett historiskt perspektiv på lagrådets betydelse för den svenska demokratin och rättsstaten.

Hans Blomkvist, Uppsala universitet
240 000 kr.

Dnr 87/335

Demokrati och statsbildning. Utvecklingen av den universalistiska (regelstyrda) byråkratin

De institutionella problemen i u-länderna har kommit att uppmärksammas av den internationella forskningen under de senaste åren. Forskare som Göran Hydén, Pranab Bardhan och Satish Saberwal har betonat inte minst statens sätt att fungera som en viktig förklaring till ekonomisk stagnation och auktoritära styrelseskick.

Den regelstyrda, universalistiska, byråkratin framstår i detta sammanhang som en viktig förutsättning för såväl ekonomisk som demokratisk utveckling. Men orsakerna bakom den historiskt unika – och kontra-intuitiva – uppkomsten av en universalistisk statsförvaltning är oklara. Hur skall vi förklara att den universalistiska byråkratin uppstod i nordvästra Europa? Detta är spetsformulerat projektets problemställning.

Metoden att söka besvara denna fråga blir historisk komparation. Genom att jämföra tre stater – med sinsemellan olika förutsättningar – som så småningom fick universalistiska byråkratier och en stat som trots vissa förutsättningar aldrig utvecklade en dylik förvaltning avser vi besvara vår frågeställning. Våra fyra fall utgörs av Sverige, Preussen, England samt Chola/Vijayanagar i södra Indien. Dessa fyra fall visar också att orsakerna till byråkratins förändring är betydligt mer komplicerade än en enkel ekonomisk (eller marxistisk) förklaring ger vid handen. Ett besvarande av vår problemställning är av både stort teoretiskt och praktiskt intresse, bl. a. för diskussionen om förutsättningarna för demokrati i dagens u-länder.

Redog. 1987/88:21

Göran Patriksson, Göteborgs universitet
75 000 kr.

Dnr 87/97 PL

Vad händer efter elitidrottskarriärens slut?

Hur går det egentligen för idrottsstjärnorna när de slutat sin idrottskarriär? Kan de anpassa sig till det oftast mindre glamorösa vardagslivet efter att ha varit vana vid massmedias uppmärksamhet? Detta är den centrala frågan som skall studeras i detta forskningsprojekt. Elitidrotten har under de senaste decennierna alltmer utvecklats till en heltidssysselsättning för utövarna. Då elitsatsningen oftast börjar redan i unga år kan det medföra problem med att kombinera idrottandet med reguljär skolgång, yrkesutbildning och yrkesarbete. Det finns även risk för att denna strängt inrutade och krävande tillvaro med träning och tävlingar med tillhörande långa resor kan leda till problem med att etablera ett "normalt" familjeliv. Idrottsrörelsen och samhället har sedan 1970-talet i allt högre grad försökt att genom olika åtgärder underlätta för elitsatsande ungdomar att klara av denna svåra situation. Den "svenska modellen" omfattar olika varianter av idrottsgymnasier, idrottsplutoner och stöd till kombinationen elitidrott och högskoleutbildning. Idrottsrörelsen har också som målsättning i sitt elitidrottsprogram att försöka förhindra att svenska elitidrottare skall få problem efter karriärens slut på grund av sin elitsatsning. Har detta åtgärdsprogram haft någon effekt? Kunskaperna är mycket osäkra både när det gäller huvudfrågan (vad händer efter elitidrottskarriärens slut) och om de företagna åtgärderna varit verksamma. Förutom en 25 år gammal svensk studie om manliga elitidrottarens anpassning efter sitt aktiva idrottsutövande finns det heller ingen svensk forskning att tillgå som kan ge svar på sådana frågor. I Skandinavien finns dessutom endast en finsk studie från 1970-talet. Inte heller den internationella forskningen kan bidra med särskilt mycken kunskap. Dels beroende på att de idrottsliga och sociala förhållandena varierar ganska mycket från de svenska, dels på att de teoretiska utgångspunkterna ofta varit diskutabla. Den dominerande teorin inom området har lånats från socialgerontologin och likställer i alltför hög utsträckning de före detta elitidrottarna med pensioneringen från arbetet, som ju för de flesta äger rum vid betydligt högre ålder. Projektet avser att följa upp ett stort och representativt urval av svenska elitidrottare – såväl manliga som kvinnliga – från 1950-talet och fram till nutiden för att kunna ge en helhetsbild av hur livet gestaltat sig för dem både under karriären och sedan de slutat med idrott. Data angående upplevelser av elitidrotten under olika faser i karriären, utbildning, yrke, inkomst, fritidsintresse, familjeförhållanden, fysisk och psykisk hälsa, förekomst av sociala problem m. m. kommer att insamlas. För att få denna mångsidiga bild av elitidrottarens situation kommer både kvantitativa och kvalitativa data att samlas in med hjälp av standardiserade enkäter, djupintervjuer, självbiografiska uppgifter och statistiska registeruppgifter.

Bengt-Erik Andersson, Högskolan för lärarutbildning Stockholm
300 000 kr.

Dnr 87/98

De långsiktiga effekterna av barnomsorg på barns utveckling i skol- och ungdomsåldrarna (FAST-projektet, del 2)

Projektet skall utnyttja en tidigare studerad undersökningsgrupp från det s. k. FAST-projektet. I det projektet följdes 119 barn och deras familjer under hela förskoleperioden upp till 8 års ålder. Gruppen indelades i fem undergrupper, med hänsyn till den barnomsorg de haft under förskoleåren, och deras kognitiva och sociala kompetens studerades i 8-årsåldern. Det visade sig att de barn som placerats på daghem redan under första eller andra levnadsåret hade en högre såväl kognitiv som social kompetens än barn i någon av de övriga grupperna, som sinsemellan inte nämnvärt skilde sig åt. Resultaten är anmärkningsvärda och det är synnerligen viktigt att undersökningsgruppen följs genom skolan.

Det sökta projektet avser en uppföljning när barnen är i 13-årsåldern, innan de lämnar mellanstadiet. Barnen bodde ursprungligen i åtta bostadsområden i Göteborg och Stockholm, men är nu spridda över stora delar av landet. Datainsamlingen skall därför ske med enkäter och telefonintervjuer med föräldrarna. Den kognitiva och sociala kompetensen och eventuellt den emotionella utvecklingen mäts med skattningar gjorda av lärare och föräldrar. Barnens skolanpassning, intressen och framtidsplaner m. m. mäts med enkäter direkt till barnen.

I ett senare skede avses att göra ytterligare en uppföljning när ungdomarna är i 16-årsåldern i slutet av årskurs 9.

Ingemar Fägerlind, Stockholms universitet
200 000 kr.

Dnr 87/370

Children of the Thirties: Report from the Malmö Longitudinal Study of Life Patterns, Education, Health and Working Life

Projektets syfte är att i en volym sammanställa och analysera resultaten från den forskning som bedrivits från 1938 till 1987 inom den longitudinella Malmöundersökningen.

Denna undersökning är en av de longitudinella studier, som enligt beslut av riksdagen skall få stöd för sin basverksamhet från FRN. Den är unik genom sin längd och sitt mycket ringa bortfall. Under de gångna åren har medarbetarna inom projektet gjort regelbundna insamlingar till vår databank, som fortlöpande bearbetats, samt biträtt externa forskare med analyser. Arbetet med materialet har fortgått sedan 1963.

Under 1986 avslutades den senaste datainsamlingen. Detta innebär att tiden är mogen för en sammanfattande volym av den forskning som bedrivits inom projektet, vars femtioårsjubileum står för dörren.

Psykologi

Lars-Göran Nilsson, Umeå universitet
185 000 kr.

Dnr 87/40

Minne av handlingar

I några nyligen genomförda undersökningar har uppgifter som kräver minne av handlingar givit något annorlunda resultat än uppgifter som kräver minne av verbalt material. Blott det faktum att dagens minnesteori inte skulle predicera några skillnader i dessa uppgifter gör resultatet intressant som utgångspunkt för detta forskningsprojekt. Vi tar de erhållna resultaten som tecken på att olika underliggande mekanismer kan styra minne av handlingar och minne av verbalt material. Projektets övergripande syfte är att söka förstå och jämföra karaktären av dessa två slag av underliggande mekanismer. Projektet har betydelse både för grundforskning och för tillämpad forskning. I grundforskningsavseende är det betydelsefullt att studera de principer som styr minne av handlingar och att bestämma huruvida dessa principer skiljer sig från dem som styr minne av verbalt material samt att kunna avgöra om det finns skäl att trots allt utveckla generella minnesteorier som kan förklara alla former av minne. Projektets tillämpade betydelse gäller hur handlingar kan användas för att påvisa minne hos personer som har svårt att minnas verbalt material. Dessutom behandlar projektet själva kärnfrågan i tillämpad minnesforskning, dvs. vilka krav man kan ställa på de uppgifter som används i den tillämpade minnesforskningen.

Det allmänna tillvägagångssättet med den experimentella metodik som kommer att användas inom ramen för detta projekt är att låta försökspersonerna först genomföra en serie handlingar (t. ex. rulla kulan, bryt av tändstickan) och sedan återge så många av dessa som möjligt. I en kontrollbetingelse får försökspersonerna återge dessa verbala imperativ efter det att de tidigare har fått dem presenterade, men utan att det har funnits något krav om att de då skulle genomföra dem som handlingar. Denna grundläggande experimentupplägning används för att studera olika parametrar, vars effekter är kända enbart för minne av verbalt material. Sammanlagt har hittills 20 experiment planerats för detta projekt.

Arne Öhman, Uppsala universitet
180 000 kr.

Dnr 87/102

Ettårsuppföljning av hjärtinfarktpatienter som genomgått ett psykologiskt rehabiliteringsprogram ("Hjärta och livsstil")

Det senaste decenniets forskning har påvisat en viktig roll för olika psykosociala faktorer i koronar hjärtsjukdom. Sådana samband har påvisats för sjukdomens etiologi, dess förlopp, och för rehabiliteringen efter t. ex. en hjärtinfarkt. Speciellt intresse har ägnats åt det s. k. typ A-beteendet, som är ett beteendesyndrom karakteriserat av otålighet, tävlingsinriktning och

Redog. 1987/88:21

fientlighet. Stora prospektiva studier har givit typ A-beteendet en roll i koronarsjukdomens etiologi. En nyligen slutförd amerikansk studie demonstrerade att psykologisk behandling resulterande i minskat typ A-beteende hos hjärtinfarktpatienter ledde till en dramatisk minskning av nya koronarhändelser. De senare resultaten har följts upp i studien "Hjärta och livsstil". I samarbete med ledarna för den amerikanska studien jämförs i denna en grupp hjärtinfarktpatienter som ges typ A-behandling med en kontrollgrupp som ges kardiologisk rådgivning med avseende på psykologiska, psykofysiologiska och medicinska ändpunkter. Preliminära resultat visar stora förändringar i typ A-beteende hos den behandlade gruppen och tendenser till ett mer positivt sjukdomsförlopp. Den nu aktuella studien utgör en ettårsuppföljning av dessa patienter. Eftersom infarktsjukdomen måste ses som ett progressivt förlopp över tid, innebär en sådan uppföljning avsevärt större möjligheter att konstatera eventuella skillnader i det medicinska förloppet mellan den behandlade gruppen och kontrollgruppen. Studiens hypotes är alltså att sjukdomsförloppet stannar upp eller förbättras hos den behandlade gruppen, och i synnerhet hos dem som förändrat sitt typ A-beteende, medan det progressivt fortskrider mot försämring i kontrollgruppen. Samtliga patienter som genomgått rehabiliteringsprogrammet "Hjärta och livsstil" kommer alltså att undersökas i en uppsättning psykologiska och medicinska avseenden ett år efter slutförd behandling.

Lars-Göran Öst, Uppsala universitet
200 000 kr.

Dnr 87/151

Kognitiv teori för ångeststörningar: Kognitiva, perceptuella och psykofysiologiska parametrar

Projektets syfte är att i en serie av studier pröva delar av den kognitiva teorin för ångeststörningar: att ångestpatienters tankar och visuella föreställningar i samband med ångest är fokuserade kring fara, att de i sin perception av olika situationer fokuserar på potentiella farostimuli och att perceptionen av fara ingår i en reciprok relation till fysiologiska ångestsymtom. Prövningen av teorin sker genom mätningar av kognitioner i en intervusituation och i naturliga ångestsituationer, mätningar av perception sker i tre olika testsituationer i laboratoriet och mätningar av psykofysiologiska reaktioner i laboratorietest och i naturliga ångestsituationer. Patienter med generaliserad ångeststörning och panikstörning jämförs med en normal kontrollgrupp. Dessutom behandlas patienterna i en experimentell gruppsdesign med antingen kognitiv terapi eller en fysiologiskt inriktad metod (tillämpad avslappning) eller en beteendeorienterad metod. Efter behandlingen genomgår patienterna på nytt de olika mätningarna för att undersöka om de för ångestpatienterna karakteristiska reaktionerna är stabila egenskaper eller tillståndsberoende, dvs. att de förändras efter framgångsrik behandling.

Redog. 1987/88:21

Hans Bergman, Karolinska institutet
73 000 kr.

Dnr 87/216

Alkohol och hjärnskador – en undersökning med magnetresonanstomografi och neuropsykologiska testmetoder

Vi har tidigare påvisat förekomsten av två olika typer av hjärnskador vid alkoholism. Den ena drabbar nervvävnaden i hjärnbarken och den andra hjärnans djupare liggande, centrala delar. Endast de centrala skadorna är korrelerade till nedsatt tankeförmåga. Med den nya magnetkameratekniken erbjuds väsentligt förbättrade möjligheter än hittills att studera utseende och vätskeomsättning hos hjärnans centrala strukturer.

Projektet syftar till att öka kunskapen om alkoholhjärnskadornas förekomst och karaktär, särskilt skador i hjärnans centrala strukturer, och deras korrelerat i beteendeförändringar, alkoholvanor och klinisk bild. Vi hoppas också öka kunskapen om hjärnans förmåga till återhämtning såväl under det första skedet efter en tids tungt drickande som efter ett års alkoholfrihet eller klart minskat alkoholintag.

Trettio manliga alkoholpatienter ingår i projektet. Sedan abstinensbesvären avklingat görs undersökning med MRT (magnetkamera) och psykologiska test avseende varseblivningsförmåga, motorik, minne, tankeförmåga och sinnesstämning. Hälften av patienterna undersöks även direkt efter ankomsten till kliniken, innan abstinensbesvären avklingat. Patienterna kallas till kliniken för efterundersökning ett år senare med magnetkamera och psykologiska test varvid även behandlingsresultat och aktuella alkoholvanor kartläggs.

Förhoppningen är att den ökade kunskap om alkoholhjärnskador som projektet väntas ge kan vara värdefull i det preventiva upplysningsarbetet mot alkoholmissbruk och även bidra med underlag till en mer rationell behandling vid alkoholism.

David Magnusson, Stockholms universitet
400 000 kr.

Dnr 87/237

Individuell utveckling och miljö: Ett långsiktigt studium av individers livssituation mot bakgrund av deras utveckling i samspel med den psykologiska, sociala och fysiska miljön

Forskningsprogrammets övergripande syfte är att studera hur individegenskaper och miljöfaktorer – var för sig och i samspel med varandra – bestämmer en individs utveckling från barndomen till vuxen ålder och hennes livssituation som vuxen. Det centrala intresset är inriktat på den utvecklingsmässiga bakgrunden till individens livssituation som vuxen, så som den faktiskt fungerar och så som den upplevs av individen själv. Med hänsyn till den viktiga roll som skola, vidareutbildning och arbete spelar både i utvecklingsprocessen och i den vuxnes liv, ägnas särskild uppmärksamhet åt

Redog. 1987/88:21

dessa frågor. Ett väsentligt inslag är studiet av sådana faktorer i utvecklingsprocessen som kan medverka till en positiv utveckling även för barn som kommer från s. k. riskmiljöer.

Vidgad kunskap om den utvecklingsprocess som ligger bakom en individs sätt att fungera som vuxen är av intresse i sig. Den är också väsentlig som underlag för sådana åtgärder som syftar till att så långt som möjligt förebygga uppkomsten av psykisk och fysisk ohälsa.

Forskningsprogrammet är baserat på ett longitudinellt studium av två årskurser elever i en mellansvensk stad, vilka har följts från skolåldern till vuxen ålder. Anslagsperioden kommer att användas för bearbetning av de centrala frågeställningar, vilka forskningsprogrammet ursprungligen avsåg att belysa.

Philip Hwang, Göteborgs universitet
230 000 kr.

Dnr 87/352

Långtidseffekter av barn tillsyn

Hösten 1982 påbörjades en av Riksbankens jubileumsfond finansierad undersökning, som avsåg att belysa betydelsen av olika former av barn tillsyn för barnets psykiska utveckling. I undersökningen medverkade sammanlagt 145 barn i åldern 1–2 år. Varje barn har undersökts vid 9 olika tillfällen, dels i hemmet, dels på daghemmet resp. familjedaghemmet, sista gången då det var 3–4 år gammalt.

Föreliggande ansökan avser en uppföljning av barnen före skolstarten och efter det att de har börjat skolan. Den teoretiska utgångspunkten för den planerade undersökningen är dels Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell, dels Bowlbys attachmentteori. Syftet med undersökningen är för det första att i en uppföljningsstudie undersöka eventuella långtidseffekter av olika former av barn tillsyn (daghem, familjedaghem och hemfamilj); för det andra att studera graden av stabilitet i barnets sociala, känslomässiga och kognitiva utveckling samt hur denna är relaterad till: a) händelser i familjens liv (t. ex. skilsmässa mellan föräldrarna, dödsfall i familjen, långvarig separation), b) familjesammansättningen (t. ex. antalet syskon), c) föräldrollerna (t. ex. pappans engagemang i barnet) och d) familjens sociala nätverk.

I undersökningen används en rad undersökningsmetoder, däribland muntliga intervjuer, frågeformulär samt beteendeobservationer i barnets naturliga miljö.

Det teoretiska värdet av undersökningen ligger i ny kunskap rörande barnets sociala, känslomässiga och kognitiva utveckling. Den praktiska betydelsen ligger i ny kunskap om barns uppväxtvillkor och betingelserna för psykisk utveckling. Resultaten kan också ge föräldrar, politiker och andra beslutsunderlag för val och utformning av olika barnomsorgsformer.

Redog. 1987/88:21

Sture Bergström, Uppsala universitet
250 000 kr.

Dnr 87/49

Förhandsbesked vid inkomsttaxering

Projektet skall behandla det svenska förhandsbeskedsinstitutet vid inkomsttaxeringen. De skattskyldiga kan få för skattemyndigheterna bindande förhandsbesked om hur en tilltänkt transaktion skall bedömas ur skatterättslig synpunkt. Denna möjlighet spelar en viktig roll i svensk rätt för företagens och de enskildas ekonomiska planering. Den svenska förhandsbeskedsmodellen är unik i världen och har rönt stort intresse utomlands. Liknande institut har under påverkan av svensk rätt införts i Finland och Danmark. Förhandsbeskedsinstitutet har inte behandlats i någon större utsträckning i litteraturen. I projektet skall både handläggningsförfarandet och de rättstillämpande myndigheternas praxis studeras. Alternativa lösningar skall diskuteras, bl. a. med hjälp av utländsk rätt. Undersökningen förväntas resultera i förslag till förbättringar av handläggningen och utformningen av förhandsbeskeden. Projektet beräknas vara genomfört till den 30/6 1990.

Nils Börje Lihné
20 000 kr.

Dnr 87/289

De summariska processerna ur rättssäkerhets- och effektivitetsaspekt

Projektets syfte är att mot bakgrund av tidigare forskning om de summariska processernas rent rättsliga anordningar få klarlagd processernas betydelse i samhället, sedda i ett vidare sammanhang och ur annan än rent rättsvetenskaplig aspekt.

Arbetsmetod: Framtagande och sammanföring samt studium av tillgänglig statistik. Undersökningar vid besök hos olika myndigheter – domstolar, domstolsverket, konsumentverket, allmänna reklamationsnämnden, datainspektionen, kronofogdemyndigheter – hos andra institutioner – bl. a. inkassoföretag – och andra av förfarandena berörda – advokatbyråer, banker m. fl. – av hur processerna fungerar och erfarenheter av desamma.

Förväntade resultat: Få uppfattning om processerna uppfyller kraven på enkelhet, snabbhet och billighet samt rättsäkerhet och om de är tjänliga instrument för den ekonomiska samfärdseln. För småmålsförfarandet även dess roll i konsumentpolitiken.

Betydelsen av här upptagna frågor, som veterligen ej tidigare varit föremål för samlad undersökning, har med hänsyn till processernas stora frekvens i rättslivet avsevärd betydelse för samhället. Motsvarande anordningar utomlands bör omfattas av undersökningen, möjligen först i ett senare stadium. Nu aktuell del av undersökningen bör kunna slutföras under 1989.

Anders Hamberger, Göteborgs universitet
200 000 kr.

Dnr 87/21

Preoperativ kemisk analys av epileptisk hjärnbark

Projektets syfte är att genom införande av preoperativ biokemisk analys av hjärnbarken få kunskap om mekanismer och patofysiologi vid human epilepsi. Denna kan leda till förbättrad behandling. Undersökningarna skall utföras genom att man kompletterar de i dag rutinmässigt använda registreringselektroderna med perfusionsprober.

Betydelsen av att utvidga funktionsdiagnostiken med en biokemisk dimension är uppenbar för utveckling av behandling och förebyggande av sjukdomen och för värdering av farmakoterapi. Projektet bidrar också till att minska avståndet mellan forskning och klinik. Detta är för närvarande synnerligen litet när det gäller farmakoterapi. Vidare kan nya behandlingsmetoder utvecklas som minskar behovet av att avlägsna stora delar av fungerande hjärnbark. Utvecklingsarbetet för genomförandet är i stort sett slutfört. Kunskap om det epileptiska anfallet och den epileptiska hjärnbarken hos människa är för närvarande begränsad till resultat från de mätningar via skalpelektroder (EEG), subdurala elektroder (corticografi) och djupelektroder i amygdala-hippocampus, som utförs under perioden före en operation. Kunskapen om orsakssammanhangen för epilepsi är, som för patofysiologi i allmänhet, beroende av integrerad kunskap om fysiologiska, biokemiska och morfologiska förhållanden. Med de känsliga analysutrustningar som finns i dag kan man härigenom kontinuerligt följa förändringar i nervcellernas kemiska miljö.

Christer Alling, Lunds universitet
240 000 kr.

Dnr 87/27

Kroniska alkoholeffekter på hjärnans celler; speciellt cellmembraner och receptorer

Ansökan avser ett projekt som utforskar hur alkoholberoende "växer fast" i hjärnans celler. *Syftet* är att ta fram grundläggande kunskap på det cellulära planet som ökar insikten om bl. a. dryckesmönstrets betydelse, huruvida livsstilsfrågor som kost och sömn kan inverka på beroendemekanismer samt i vad mån rehabiliteringsarbete kan understödjas av läkemedel med nya, specifika verkningar. *Betydelsen* av projektet ligger däri att samhället får ytterligare ett kunskapsbidrag i kampen mot alkoholskadorna, omfattande en membranbiologisk förklaringsmodell för toleransökning och sjukligt beroende. *Hypotesen* är att alkoholruset, om det upprepas och är starkt, orsakar bestående molekyllära membranförändringar i nervsystemets celler. På goda grunder antas att förändringar, omfattande sura fosfolipider och serotoninreceptorer är särskilt betydelsefulla. *Arbetsmodellen* omfattar

cytoplasmamembranets lipider, den däri inbäddade serotoninreceptorn och den intracellulära kedjan av budbärarmolekyler som aktiveras vid receptorstimulering. Lipidmiljöns egenskaper är av betydelse för receptorfunktionen. Modellen är unik genom att den omfattar alla dessa tre komponenter. Olika cellbiologiska och djurexperimentella modeller skall användas. Eftersom trombocyter hos människa också har detta membran-receptorkomplex kan klinisk tillämpning bli möjlig. *Frågeställningarna* gäller karaktär, omfattning och grad av de molekylära förändringarna i relation till alkoholexposition (dos och duration), grad av reversibilitet, betydelsen av dietära lipider och hur funktionella samband mellan molekylerna bryts på grund av alkoholmissbruk.

Stig Nilsson, Göteborgs universitet
142 000 kr.

Dnr 87/57

Behandling av prostatacancer med tillägg av alternativmedicinska terapier

Sedan mycket länge har ett motsatsförhållande rått mellan den s.k. alternativa medicinen och den officiella medicinen. En betydande förändring i dessa relationer har emellertid inträffat i och med tillkomsten av den parlamentariska kommittén för utredning av den alternativa medicinen i vårt land. Vetenskaplig utvärdering av alternativmedicinska behandlingsformer kan ge samhället nödvändig kunskap för planering av framtida terapeutiska verksamheter. I interdisciplinär samverkan skall tre viktiga metoders verkan i behandling av prostatacancer prövas, nämligen Enderlein-terapi, joniserad syrgasbehandling och magnetterapi.

Enderlein har bl. a. vid cancer påvisat hittills ej identifierade mikroorganismer i blod och utvecklat terapeutiska preparat mot dessa; behandling med joniserad syrgas avser att motverka den syrgasbrist som uppträder i vävnaden vid cancer; magnetterapi har i djurförsök och vävnadsodlingar visat sig vara effektivt cancerhämmande.

Patienter med lokalt avancerad prostatacancer randomiseras i två grupper: en får sedvanlig urologisk terapi och en ges samma behandling med tillägg av alternativ medicin, för att vetenskapligt pröva uppgifter om dessa behandlingars verkan.

Undersökningen avses fortgå under minst tre år för att tillräckligt patientunderlag skall kunna erhållas. Patienterna kontrolleras fortlöpande enligt klinisk rutin med avseende på lokalt status, laboratoriedata och metastasutveckling.

Redog. 1987/88:21

Annica Dahlström, Göteborgs universitet
225 000 kr.

Dnr 87/103

Åldersförändringar i hjärnan: Immunkemiska undersökningar över autoimmuna mekanismer i neurodegenerativa förlopp vid Alzheimers och Parkinsons sjukdomar

Syftet med projektet är att undersöka om autoimmuna mekanismer deltar i neurodegenerativa förlopp vid Alzheimers och Parkinsons sjukdomar. Upprinnelsen är en observation på vävnads- och dopamin(DA)erga nervceller, som degenererade efter tillförelse av serum från Parkinsonpatient (Leon et al, J Neurochem., Suppl. 44, 137, 1985). Man beslöt då testa CSF från patienter för att undersöka om antikroppar mot DA-neuron kunde påvisas i CSF från Parkinsonpatienter, som man vet har degenerativa förändringar i DA-neuron i substantia nigra. Detta testades på kryostatsnitt av råttjärna, perfunderad med den speciella fixeringsmetod med glutaraldehyd (utarbetad av A McRae-D. et al) som tillåter cellulär fixering av små transmittormolekyler, t. ex. DA och acetylkoliin (ACh) och fann sådana antikroppar i CSF. Man gick vidare och studerade CSF från Alzheimerpatienter, vilka har degenerativa förändringar i kolinerga ACh-neuron i basala framhjärnan. Dessa CSF inmärkte kolinerga nervceller i råttjärnan och innehåller alltså antikroppar mot kolinerga nervceller. Denna upptäckt är helt avhängig fixeringstekniken; i snitt fixerade på sedvanligt sätt med paraformaldehyd ses ingen reaktion. Biokemiska studier har nu påbörjats med moderna tekniker. Neurologer och psykiatriker är inkopplade och anser denna studie vara oerhört viktig, då den kan leda till helt nya behandlingsprinciper för dessa patientgrupper.

Med immuncytokemiska och immunkemiska metoder ämnar man "screena" CSF och serum (beträffande transmittor-komplex och även cytoskeletala komponenter) från alla diagnostiserade fall av Parkinson- och Alzheimerpatienter inom regionen, samt följa upp vissa fall under flera års tid för att se om antikroppstiter och -mönster ändras under sjukdomens förlopp.

Per-Anders Rydelius, Karolinska institutet
170 000 kr.

Dnr 87/249

Barn till alkoholiserade fäder - uppföljning efter 30 år i en prospektiv studie

Projektets syfte är att beskriva naturalhistorien för barn uppvuxna under psykosocial stress med särskilt intresse för skillnader mellan pojkars och flickors utveckling. Härvid skall också belysas hur det kommer sig att bröder ur samma alkoholistfamilj sinsemellan kan utvecklas så olika, där den ene redan under tonårstiden har ett allvarligt missbruk med svår kriminalitet och arbetsoförmåga medan den andre har en till synes god anpassning etc.

Betydelse. I det aktuella projektet följs utvecklingen för 229 barn från 141 alkoholisthem och 163 kontrollbarn matchade till undersökningsgruppen

Redog. 1987/88:21

som s. k. sociala tvillingar. Situationen efter 15 och 20 år har beskrivits varvid skillnaden mellan alkoholistbarnen och kontrollbarnen framkom. Var fjärde pojke från alkoholisthemmen var socialt utslagen redan i tonåren medan å andra sidan 40 % av pojkar ur sådana hem anpassat sig på ett med kontrollpojken jämförbart sätt. Bland flickorna hade alkoholistbarnen oftare än kontrollgruppen sökt sjukvård på grund av underlivsbesvär, misshandel, intoxicationer och självmordsförsök. Kunskaper om naturalhistorien för dessa barn saknas och är väsentliga för samhällets möjligheter att erbjuda dem hjälp och stöd.

Genomförandet skall ske genom fortsatt användande av den metodik som hittills utnyttjats men också genom personlig undersökning av en delpopulation som tidigare utlottats ur den ursprungliga gruppen som "ett barn ur varje familj". Denna grupp består av 69 pojkar och 67 flickor och deras kontroller.

Primärundersökningen av barnen skedde då de var i åldrarna 4–12 år, kalenderåret 1958, och uppföljningen efter 30 år skall ske under 1988.

Lil I A Träskman-Bendz, Lunds universitet
300 000 kr.

Dnr 87/257

Självordshandlingar – en longitudinell tvärvetenskaplig studie av ett stort samhällsproblem

Syfte:

1. Att studera variationen av suicidal beteende över tid ("suicidal process") i olika diagnosgrupper.
2. Att utveckla biokemiska metoder som kan bidra till att gradera självmordsrisken.
3. Att skapa ett system för att hålla kontakt med suicidala individer med avsikt att reducera deras suicidala beteende.

Arbetsmetoder: Vid psykiatriska kliniken I vid Lasarettet i Lund har genomförts en omstrukturering av verksamheten med bl. a. en inriktning på självmordsproblem baserad på en helhetssyn.

Patienter som gjort självmordsförsök undersöks och behandlas med biologiska, psykologiska och socialkurativa metoder. Satsningen på suicidalproblemet gör det möjligt att under en längre tidsrymd studera det suicidala beteendets förlopp.

Samtliga patienter inom klinikens upptagningsområde (150 000 inv.), som gjort självmordsförsök erbjuds ett utredningsprogram inkluderande psykiatrisk diagnostik, analyser av signalsubstanser och hormoner i urin, blod och ryggmärgsvätska, personlighetsbedömning och en beskrivning av det sociala nätverket. Patienterna följes därefter under en tvåårsperiod och undersöks under den tiden var tredje månad med kliniska skattningar, självskattningar och mätningar av signalsubstanser och hormoner.

Redog. 1987/88:21

Lars M Gunne, Uppsala universitet
50 000 kr.

Dnr 87/258

En schizofren tonsättares uttrycksmedel

Det är i det närmaste helt okänt hur schizofreni inverkar på en tonsättares utveckling och uttrycksmöjligheter. Endast en schizofren tonsättare har tidigare varit känd (Ivor Gurney 1890–1937) och denne var ej särskilt produktiv. Den svenske tonsättaren Jakob Adolf Hägg (1850–1928) som nyligen befunnits ha lidit av kataton schizofreni under ca 30 års tid (varav han sjukhusvårdats i 17 år) skall nu studeras i samarbete mellan psykiater (sök) och tonsättaren Lennart Hedwall. Man ämnar göra en genomgång och analys av relevanta delar av Häggs produktion och framför allt försöka komma fram till en uppfattning om huruvida användbart material producerats under sjukdomstiden, samt i vad mån schizofrena stereotyper gjort Häggs tonspråk onjutbart eller eljest inverkat på hans uttryckssätt.

Lars Lidberg, Karolinska institutet
86 000 kr.

Dnr 87/306 PL

Uppföljning av 1956 års klientundersökning rörande ungdomsbrottslingar – "unga lagöverträdare" – kroppslig – psykisk utveckling, belyst av kliniska, biokemiska, neuro-psykologiska och psykosociala data

1956 års klientundersökning rörande ungdomsbrottslingar – "Unga lagöverträdare" – fann en stark korrelation mellan kriminalitet och vissa socio-psykologiska och psykologiska variabler. I undersökningen ingick ursprungligen 287 pojkar, numera män i 35–40-årsåldern. Tillgängliga deltagare, 200 st, har, liksom i ursprungsundersökningen, följts upp ur sociologisk och psykologisk synvinkel.

Denna pilotundersökning, omfattande ca 25 män, avser att värdera behovet av en kompletterande efterundersökning. En sådan planeras studera ifall och hur kroppsliga och biologiska förhållanden kan ha påverkat livsloppet hos männen i gruppen och hur de samverkat med psykologiska och sociala faktorer beträffande:

- a) Förekomst av skador på centrala nervsystemet, undersökt genom neurologstatus och ett datoriserat neuropsykologiskt test.
- b) Konstitutionella förhållanden som de monoaminerga bansystemens "kapacitet", särskilt serotonin, undersökt genom bestämning av monoaminoxidasaktivitet i trombocyter.
- c) Den androgena "balansen", mätt genom bestämning av testosteron i saliv.

I ursprungsundersökningen och den nu genomförda sociologiska och psykologiska efterundersökningen av "unga lagöverträdare" finns samlat en unik konstellation av uppgifter, som belyser sociala, psykologiska och tidiga

Redog. 1987/88:21

kroppsliga förhållanden longitudinellt. Beaktande av kroppsliga förhållanden även i efterundersökningen ger ett helhetsperspektiv av samspelet mellan biologiska, psykologiska och sociala fenomen för hur ett liv kan gestalta sig.

Rolf Håkansson, Lunds universitet
290 000 kr.

Dnr 87/328

Nya perspektiv på behandlingen av osteoporos – en framväxande folksjukdom

Osteoporos (gradvis förlust av benvävnad med benskörhet som följd) håller på att utvecklas till en ny folksjukdom. Delvis återspeglar detta förändringar i befolkningspyramiden, med en ökande andel av äldre, vilka företrädesvis drabbas av denna sjukdom. Ofta kan en femoralisfraktur (betingad av osteoporos) innebära omsvängningen från en frisk och aktiv ålderdom till en tillvaro som sängbunden och omsorgskrävande invalid. I en amerikansk undersökning visades att 70 % av frakturer hos kvinnor över 45 var associerade med osteoporos. Den årliga kostnaden för samhället (behandlingskostnad, produktionsbortfall) beräknades för 1987 i USA till 4 miljarder dollar. Osteoporosens orsaker är ej i detalj kända men hormonella störningar anses spela en viktig roll. Hittills har man känt till tre hormoner som är inkopplade i kontrollen av calcium-omsättningen: PTH, calcitonin, D-vitamin. Inget av dessa hormoner är direkt inblandat i kontrollen av bennybildning. Av dessa hormoner har calcitonin använts med viss framgång i behandling av osteoporos; den förmodade verkningsmekanismen är en hämning av ben-omsättningen. Man har sedan ett år arbetat med hypotesen att magslemhinnan innehåller ett ännu oidentifierat peptidhormon som stimulerar de benbildande cellerna (osteoblasterna). Detta hormon frisätts under inverkan av det välkända peptidhormonet gastrin, som i sin tur frisätts vid intag av föda. Extrakt av ventrikelslemhinnan från råttor och svin ger vid intravenös injektion hypokalcemi vilket beror på ökad inkorporering av ⁴⁵Ca i skelettet. Avsikten är att isolera detta hormon (som icke är identiskt med gastrin, men som tycks frisättas av gastrin) för att efter sekvensbestämning syntetisera detsamma. Arbetet med isolering av peptiden pågår och beräknas vara avslutat inom kort. Peptiden, som av preliminära data att döma ej innehåller mer än 10 aminosyror, kommer att framställas syntetiskt. Tillgång på syntetisk peptid skulle göra det möjligt att i stor skala pröva de terapeutiska möjligheterna av tillförsel av detta ämne på osteoporospatienter. Dessutom har fynden redan pekat på den stora betydelsen av gastrin och därmed av ett normalt födoämnesintag (alltså inte enbart kalcium) för bibehållandet av normal ben-nybildning. I förlängningen skymtar också möjligheten att behandla osteoporos med läkemedel som stimulerar till gastrinfrisättning.

Redog. 1987/88:21

Zsuzsanna Wiesenfeld-Hallin, Karolinska institutet
280 000 kr.

Dnr 87/380

Ryggmärgens smärtmekanismer undersökta med behavioristisk, elektrofysiologisk och farmakologisk teknik

Målsättningen med nedan föreslagen forskning är att studera hur olika neuropeptider och andra neurotransmittorer inverkar på spinala bl. a. nociceptiva mekanismer. De använda metoderna inbegriper behavioristiska och elektrofysiologiska experiment på råttor. Neurotransmittorer och substanser som modulerar dessas effekt samt potentiellt analgetiska substanser kommer att appliceras direkt på ryggmärgens yta (intratekalt). Drogernas analgetiska eller hyperalgetiska verkan kommer att evalueras med tekniker som använts framgångsrikt i ett flertal studier som nyligen avslutats av undertecknad. Därtill kommer effekten av intratekalt applicerade substanser på enskilda dorsalhornneuron med nociceptivt inflyde att studeras.

I en serie av experiment kommer olika neuronpeptiders potentiella roll som transmittorer i primärafferenter att undersökas. I en annan typ av försök kommer transmittorsubstanser och peptider som kan återfinnas i vissa spinala interneuron och descenderande bansystem att undersökas framför allt med hänsyn tagen till deras eventuella roll i nociceptiv transmission. Interaktionen mellan vissa inätledande excitatoriska och descenderande inhibitoriska bansystem inom det somatosensoriska systemet kommer därtill att studeras med elektrofysiologiska tekniker.

Naturvetenskap

Anders Lund, Linköpings universitet
185 000 kr.

Dnr 87/29

Intermediära föreningar i oxidationsprocesser

Syftet är att undersöka kemiska oxidationsprocesser under sådana betingelser att normalt kortlivade intermediära föreningar kan isoleras och karakteriseras m. a. p. struktur och reaktioner.

Betydelsen av projektet ligger i att det kan ge data för de elementära stegen av oxidation av betydelse vid förbränning, emissionskontroll, atmosfärens kemi och katalys. I en parallell ansökan till STU söks medel för studier av reaktioner i gasfas.

Genomförandet av projektet är baserat på isolering av kortlivade intermediära föreningar i inerta matriser (ädelgaser) eller på oxidatorer (katalysatorer). De intermediära föreningarna har brutna kemiska bindningar (fria radikaler) och kan studeras med magnetisk resonans (elektronspinn, elektron-kärnspinn, elektron-spinneko).

Redog. 1987/88:21

Bent Schröder, Lunds universitet
198 000 kr.

Dnr 87/59

Uppbyggnad av bromsstrålestation vid MAX samt konstruktion av trådkammare för användning inom kärn- och radiofysik

Projektet är tvärvetenskapligt och omfattar kärnfysik, radiofysik och medicin.

Det avser konstruktion och uppyggnad av en bromsstrålestation vid MAX, samt att bygga upp kompetens inom området trådkammare för dess användning inom kärn- och radiofysikverksamheter knutna till MAX-acceleratorn.

Bromsstrålestationen har flera användningsområden. Ett är undersökningar av detektorers respons såsom energi- och vinkelupplösning samt effektivitet. MAX är den enda elektronacceleratorn i Norden som kan erbjuda dessa möjligheter. Ett stort användningsområde utgörs av radionuklidproduktion för användning inom biomedicin vid Lunds lasarett och radiofysiska institutionen i Lund. Kombinationen elektronaccelerator och positronemissionstomografisystem (PET) medger helt nya möjligheter att använda kortlivade radionuklider. Ett första test har gjorts med produktion av isotopen fluor 18 med lovande resultat.

Trådkammare byggs för varje specifik användning. En kompetens måste byggas upp lokalt för forskningsaktiviteter kring MAX. I första hand avses trådkammare att användas för detektering av laddade partiklar, vidare kommer försök att göras att applicera dem på ett PET-system. Det senare skulle medge betydligt bättre lägesupplösning.

Ulrik Lohm, Linköpings universitet
250 000 kr.

Dnr 87/124

Långsiktig ackumulering av miljögifter

I det för närvarande mycket arbetsintensiva RJ-projektet "Näringslivet och biosfären i Sverige" sammanställs och bearbetas en stor mängd material om Sverige under 150–200 år, befolkningsförändring, markanvändning, sysselsättning, industrins framväxt etc. Översiktligt analyseras drivkrafter och konsekvenser bakom de studerade förloppen. Grundtanken här är att vid analys av den ackumulerade miljöpåverkan av farliga substanser utgå från miljöpåverkaren och dennes verksamhet, dvs. att pröva ett socioekonomiskt angreppssätt. Detta angreppssätt skiljer sig från den gängse naturvetenskapliga konceptualiseringen av ett miljöproblem som oftast utgår från en tvådimensionell spridningsbild av en miljöförorening. En punktåll identifieras och tidsdimensionen rekonstrueras om möjligt via historiskt material, fågelfjädrrar, herbarieväxter, sedimentproppar, musselskal etc. Problembildens historia diskuteras på sätt kvalitativt medan dagens situation beskrivs i kvantitativa termer.

Redog. 1987/88:21

Tungmetallerna kvicksilver, bly, krom, arsenik och kadmium ingår i en rad industriprocesser och förekommer i våra importerade bränslen och handelsgodsel m. m. I handelsstatistiken för 1800-talet kan inflödet till Sverige rekonstrueras. I kommerskollegii äldre statistik är uppdelningen på ämnen och importställen mycket detaljerad. Härigenom är det möjligt att regionalt avgränsa och följa nyttjandet av dessa ämnen.

De nämnda databaserna för införsel, fördelning och nyttjande av miljöfarliga ämnen analyseras med hjälp av modern datateknik i ett befintligt geografiskt informationssystem (GIS). Med hjälp av digital overlayteknik kan flera databaser kombineras och analyseras samtidigt.

Jan Askne, Chalmers tekniska högskola
500 000 kr.

Dnr 87/137

BEPERS 88

Projektet benämns BEPERS 88, the Bothnian Experiment in Preparation for ERS-1.

Syftet med projektet är att i samarbete med finska och västtyska myndigheter utföra mätningar av isegenskaper i Bottenviken. Mätningarna syftar till att öka kunskapen om de verkningar den rymdtekniska utvecklingen medför för samhällets möjligheter att övervaka isförhållanden med konsekvenser för sjöfart och industriella satsningar i områden där isläget är en besvärande faktor.

Jan Erik Kihlström/Per Eriksson, Uppsala universitet
125 000 kr.

Dnr 87/182

Effekt av persistenta miljögifter och deras fettsyra-konjugerade metaboliter på det kolinerga systemet i CNS hos unga och vuxna däggdjur

Hjärnans syntes av lipider når ett maximum strax efter födseln då även många fysiologiska funktioner utvecklas. Försök har visat att inlagringen av fettlösliga miljögifter tycks vara störst under denna period. Försök har också visat att mycket låga engångsdoser av DDT, en DDT-metabolit konjugerad till en fettsyra, en klorerad paraffin och en PCB isomerid 3,4,3',4'-tetraklorobifenyl (vilken har strukturlikheter med de mest potenta dioxinerna) påverkar det kolinerga systemet i hjärnan då de ges till möss under denna period. Känsligheten för svärnedbrytbara kemikalier kan därmed eventuellt vara förhöjd hos unga djur då de befinner sig i ett starkt utvecklingskede. En störning av hjärnutvecklingen under perioden omkring födseln kan leda till permanenta förändringar hos det vuxna djuret. En inverkan på det kolinerga systemet kan vara av stor betydelse då dess receptorer t. ex. antas vara förknippade med minnesfunktioner hos däggdjur. Den DDT-dos som framkallar en förändring av det kolinerga systemet är av samma storleksordning som ett diande spädbarn får i sig med mjölken. Avsikten är att närmare

Redog. 1987/88:21

analysera effekterna av fettlösliga miljögifter på det kolinerga systemet i hjärnan hos unga och vuxna djur då ämnena tillförs djuren strax efter födseln. Försöken syftar också till att ge en uppfattning om det föreligger någon skillnad mellan svärnedbrytbara och icke svärnedbrytbara miljögifter då de ges under denna period. Substanserna som för närvarande skall inkluderas i studien är DDT, pyretroider, klorerade paraffiner, PCB, (ev. dioxiner) och fettsyraconjugat av fettlösliga miljögifter. Försöken är av grundforsknings- och tillämpad karaktär.

Börje Johansson, Uppsala universitet
275 000 kr.

Dnr 87/200

Elektronstruktur hos fasta material

Projektet avser att medelst elektronstrukturella beräkningar söka överbygga vissa delar av gapet mellan grundforskning och teknologi vad beträffar material och materials prestanda. I denna mening är projektet tvärvetenskapligt.

Material av teknologiskt intresse skall studeras medelst moderna beräkningsmetoder för att kartlägga den grundläggande elektronstrukturen. Magnetiska egenskaper hos intermetalliska föreningar (binära och ibland ternära) skall beräknas och försök skall göras att teoretiskt behandla magnetisk anisotropi.

Tillståndsekvationen för en mängd material skall undersökas och speciellt intressanta elektroniska fasövergångar studeras i detalj. Detta gäller inte minst övergången från lokala magnetiska moment till delokaliserade omagnetiska tillstånd. De associerade dramatiska förändringarna av materialets bulkegenskaper är av ytterst fundamentalt intresse, eftersom gängse begreppsbildningar här bryter samman.

Stabilitetsstudier av kristallstrukturer för intermetalliska föreningar skall utföras. Kristallina fasomvandlingar är ytterst viktiga inom teknologin (dvs. oftast skall de absolut undvikas i tekniska material), och undersökningar skall göras av hur speciella typer av ternära system kan förhöja stabiliteten hos en viss önskad struktur.

Försök skall göras att teoretiskt beräkna binära fasdiagram. Om detta utfaller positivt öppnar sig här ett mycket stort fält där fundamentala elektronstrukturberäkningar blir av utomordentlig betydelse.

Redog. 1987/88:21

Björn Ganning, Stockholms universitet
280 000 kr.

Dnr 87/220

En akvatisk näringskedja som modell för studier av transport, anrikning och metabolisering av polycykliska aromatiska föreningar (PAC) – en in situ studie i Stockholms skärgård

Polycykliska aromatiska föreningar (PAC) är samlingsnamnet för en mängd högtoxiska föreningar vilka är vitt spridda i vår miljö. De bildas vid ofullständig förbränning av organiska ämnen t. ex. motorbränslen, eldningsolja, industri- och hushållsavfall. En stor del av dessa ämnen når den akvatiska miljön via atmosfäriskt nedfall, markavrinning och olika typer av direktutsläpp. Här anrikas de i växter och djur för att när dessa dör deponeras och ansamlas på bottenarna.

Under 1985 har ett tvärvetenskapligt samarbete inletts mellan institutionerna för analytisk kemi och zoologi vid Stockholms universitet. Man har i en studie i Stockholms skärgård påvisat en tydlig spridningsgradient för PAC med höga halter i Stockholms närområden men även påfallande höga halter i de yttre och förmodat opåverkade skärgårdsområdena. Dessa resultat är grundade på ett större antal analyser av vattenburet partikulärt material (sediment). Man har även i en förstudie funnit dessa föreningar i blåmusslor samt lever, galla, njure samt muskel- och fettvävnad hos ejderungar.

Baserat på ovan nämnda studier i Stockholms skärgård har detta tvärvetenskapliga projekt formulerats. Dess huvudsyfte är att tillföra ny angelägen kunskap av grundläggande karaktär inom ämnesområdet akvatisk ekotokologi genom att studera hur en relevant näringskedja *in situ* omsätter dessa av människan orsakade miljöföroreningar. Det finns ett stort behov av information om flödet och omsättningen av framför allt organiska xenobiotika i det akvatiska ekosystemet. Därför är det ytterst angeläget att undersöka transporten, anrikningen och metaboliseringen av dessa föreningar i en lämplig näringskedja. Projektet kommer även att vara till stor betydelse för det framtida miljövarsarbetet, och därmed för samhället som helhet, då provtagnings- och analysmetoder utvecklas och dessa högtoxiska och cancerogena ämnens flöde i Östersjöekosystemet kartläggs.

AnnMari Jansson, Stockholms universitet
260 000 kr.

Dnr 87/365

Östersjöns miljöförändringar och fiske ur ett integrerat ekologiskt/ekonomiskt perspektiv

I takt med en alltmer försämrad miljö ökar behovet att förstå sambanden mellan ekologi och ekonomi. Med ökad kunskap om hur miljöförändringar till följd av ekonomisk verksamhet återverkar på samhällsekonomin kan bättre beslutsunderlag för hantering av naturresurs- och miljöproblem utvecklas. I Östersjöfisket illustreras ekologiska/ekonomiska kopplingar på ett tydligt och vetenskapligt intressant sätt.

Redog. 1987/88:21

Med utgångspunkt från Östersjöns ekosystem och den ökade miljöbelastningen, vill man från ett ekologiskt/resursekonomiskt perspektiv analysera följande frågor:

1. Hur påverkas Östersjöfisket av aktiviteten i andra ekonomiska sektorer och vilken återverkan får detta på samhällsekonomin, framför allt i Sverige?
2. Hur påverkar fisket som industri (inkl. vattenbruket) Östersjöns näringsvävar och produktionspotential?
3. Hur kan olika exploateringsalternativ inom fiskerinäringen t.ex. sportfiske—yrkesfiske, havsfiske—kustfiske, traditionellt fiske—vattenbruk kombineras för att uppnå ett långsiktigt ekologiskt/ekonomiskt utnyttjande?

Från ett ekonomiskt historiskt/ekologiskt perspektiv avser vi belysa:

4. Vilka strukturella förändringar har skett i fisket och hur beroende har de varit av den övriga samhällsutvecklingen och av ekologiska förändringar i Östersjön, och hur påverkas fiskerinäringen av dynamiken mellan kortsiktiga efterfrågeförändringar och långsiktiga samhällsförändringar?

Teknik

Michael Lindgren, Sveriges tekniska museum

160 000 kr.

Dnr 87/202

Christopher Polhems manufakturssystem: En studie av Stjernsunds bruk – ett försök till automatisk massproduktion i 1700-talets Sverige – dess ursprung och konsekvenser, samt dess förhållande till det s. k. American System of Manufactures

Projektets syfte är att analysera hur svensken Christopher Polhems (1661–1751) idéer om industriell tillverkning formades och hur de i praktiken tog form i det av honom år 1699 grundade Stjernsunds bruk. Dessa idéer kan benämnas Polhems manufakturssystem. Till skillnad mot den traditionella metallvaruproduktionen vid bruken och inom skråväsendet i städerna, vilken var manuell och byggde på tillverkning av enstaka exemplar eller i små serier, innebar Polhems system minst fyra ”nya” idéer:

Arbetsdelning

Automatiska produktionsmaskiner (vattendrivna)

Precisionsmätning med s. k. fasta tolkar

Massproduktion av metallvaror

Dessa idéer förverkligade uppfinnaren Polhem i form av bl. a. världens första självgående kuggjulsskärmaskiner, där arbetarnas uppgifter reducerades till övervakning, påfyllning av ämnen och borttagning av de färdiga kuggjulena ur maskinerna. Systemet övergavs i och med Polhems död.

Redog. 1987/88:21

Omkring år 1800 utvecklades oberoende av Polhem ”the American System” i USA, vilket grundade sig på samma principer som Polhems manufakturssystem och var avsett för tillverkning av fullständigt identiska delar till handeldvapen. I dag sker nästan all tillverkning av metallvaror enligt dessa principer världen över.

Projektet kommer att genomföras med tillämpande av tvärvetenskaplig arbetsmetodik, med sociala, tekniska, ekonomiska och kulturella faktorer i fokus. Målet är en helhetsbild av Polhems system, där arbetarnas reaktioner, Polhems utbildning, maskinernas konstruktion, m. m. – alla är av lika vikt.

Projektet förväntas vara av betydelse för vår förståelse av hur teknik och därmed tillhörande organisation föds och tas emot av samhället. Projektet kan bidra till att svara på frågor om drivkrafter och restriktionsfaktorer bakom teknisk förändring och tekniköverföring – t.ex. av nytta vid introduktion av högteknologi i mer eller mindre tekniklösa kulturer.

Sven Torbjörn Lagerwall/Bengt Stebler, Chalmers tekniska högskola
150 000 kr.

Dnr 87/368

Nya bildskärmar och optiska processorer med användning av ferroelektriska vätskekristaller

Den vid CTH upptäckta FLC – eller SSFLC – tekniken (av eng. Surface Stabilized Ferroelectric Liquid Crystal) öppnar i flera avseenden nya möjligheter inom informationsteknologin. Med eller utan vår egen FoU-medverkan kommer människor överallt att påverkas av den just inledda internationella utvecklingen mot utnyttjande av ferroelektriska flytande kristaller (underförstått: SSFLC). Med dessas hjälp kan elektrooptiska bistabila element byggas, vilkas snabbhet och minne gör dem till ideala byggstenar för ett brett spektrum av tillämpningar i robotik, datateknik och displayteknik. I de förra områdena sker utnyttjandet i form av optiska processorer, användbara dels för igenkänning av föremål (pattern recognition), dels för logiska och digitala operationer arbetande med ljus i s. k. parallellprocessning. Inom det senare området är det möjligheten att åstadkomma passiva matriser med hög informationstäthet som utnyttjas; det har länge varit ett önskemål bland VDU-utnyttjare att kunna ersätta de arbetsergonomiskt otympliga, synergonomiskt besvärande och ur strålnings-synpunkt ifrågasatta katodstråleskärmar med de flata/tunna/lätta skärmar FLC kan ge: flimmerfria högupplösande bildskärmar, med klart bättre kontrast och blickvinkel än existerande flata skärmar, och därtill befriade från den orosskapande strålning som förknippas med konventionella bildskärmar.

Projektets huvudsyften är

dels utveckling av monoceller, radceller och matriser i FLC-teknik, dels utprovning av dessa i de nämnda tillämpningsvarianterna, dels studium och optimering av FLC-bildskärmars praktiska funktion i växelverkan med människan som användare.

Redog. 1987/88:21

Gunnar Hillbom, Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien
220 000 kr.

Dnr 87/24

Fredmans epistlar och sånger. En texthistorisk utredning

Texthistorien bakom utgivningen av Fredmans epistlar är, trots att en rad studier ägnats åt frågan, alltså inte tillfredsställande klarlagd. De med epistlarna nära sammanhängande Fredmans sånger har aldrig blivit föremål för någon egentlig text- och källkritisk forskning. Förutsättningarna för en undersökning av dessa båda verks texthistoria och därmed även möjligheterna att komma Bellmans ursprungliga textavfattningar så nära som möjligt har nyligen på ett dramatiskt sätt förbättrats genom att en handskrift som innehåller bl. a. de 50 äldsta epistlarna kommit i dagen. Den är en pendang till handskriften Vs 104 b på kungl. biblioteket, vilken sistnämnda som Gunnar Hillbom tidigare kunnat påvisa är gjord av Bellmans vän och gynnare Anders Lissander. Den nu återfunna handskriften är ävenledes gjord med dennes hand och måste anses vara en central källa. Genom sina föregående texthistoriska och textkritiska arbeten har Hillbom nått viktiga resultat rörande vissa avsnitt av Bellmantexternas historia och skapat en användbar metodik för fortsatt forskning på området. Det nu aktuella projektet avser att klargöra vad som skett med texterna i Fredmans epistlar och Fredmans sånger alltifrån deras tidigaste kända avfattningar och fram till publiceringen och att därmed lägga grunden för textkritiskt tillfredsställande editioner av dessa båda verk. Med tanke på att det 1990 kommer att vara 200 år sedan epistlarna först utkom är en sådan edition särskilt önskvärd för deras vidkommande.

Torkel Jansson, Uppsala universitet
200 000 kr.

Dnr 87/55

**KOMMUNALVÄSENDETS FRAMVÄXT I DE NORDISKA
NATIONALSTATERNA**

*Landsbygdens offentligrättsliga organisation i ett socialhistoriskt perspektiv,
ca 1800–1920*

Dagens förhållandevis likartade nordiska kommunalorgan har vuxit fram ur socioekonomiskt och författningsmässigt vitt skilda miljöer. Vägarna till det nutida, folkförankrade "local self-government" har varit många. Det ständiga reformerandet av de organiskt framvuxna svensk-finländska sockenstämoinstitutionerna, dessa konstitutionella länders "local direct government", kontrasterar kraftigt mot 1800-talets radikalare nyskapelser i grannländerna, där de auktoritära statsmakterna, medelbart eller omedelbart, under tidernas lopp ersatt självstyrelsen med olika typer av ämbetsmannaförvaltning. När emancipationen här kom i och med enväldenas fall, eller när dessa sökte "avfeodalisera" och förenhetliga lokaladministrationen,

ersattes från första stund "local manorial" och "local non-representative government" med "local representative government" för att använda internationell analytisk terminologi – en förändring som i Sverige och Finland kom först i och med demokratiseringen under 1900-talet.

I en genomförd komparativ pilotstudie av landskommunalförfattningarnas konstruktion i Norden sedd mot bakgrunden av både skiftande rättstraditioner och olikartade agrarförhållanden har vissa fält blottlagts, där kunskapen även om svenska förhållanden visat sig vara knapphändig. Med utgångspunkt tagen i denna undersökning kommer bl. a. följande problem att studeras: relationen statsmakt – kommuner, ideologiska brytningar om detta förhållande om landsbygdskommunernas väsen (och uppfattningarnas förändring över tid), olika gruppers deltagande i självstyrelsen/förvaltningen, lokaladministrationens materiella innehåll och kommunernas både regionalt och över tid växlande relation till olika frivilligalternativ. Syftet härmed är att slutligen komparativt kunna analysera kommunalväsendets utformning och roll i framväxten av de varandra betydligt mer likartade moderna nordiska nationalstaterna. Arbetet beräknas vara slutfört sommaren 1990.

Sven Tägil, Lunds universitet
190 000 kr.

Dnr 87/67 PL

Nationalstaten i kris? Integration och uppsplittring i Europa

Projektet syftar till att analysera framväxten av olika typer av territoriell identitet och identifikation i Europa. Av tradition har den territoriellt definierade staten tilldelats en nyckelroll i denna process, men också andra former av identitetsbaser har funnits på nivåer både över och under den statliga. Nationsbyggandeprocessen som i Europa betraktats som i huvudsak avslutad har på senare år fått förnyad aktualitet och i flera fall ifrågasatts som följd av både en alltmer intensifierad överstatlig integrationsprocess och ett tryck inifrån, emanerande från regioner och etniska grupper där det funnits missnöje med den rådande statsorganisationen. Forskningen har hittills varit mest inriktad på att undersöka den ekonomiska och politiska integrationen, medan den kulturella basen för territoriell identitet och organisation ägnats endast obetydlig uppmärksamhet. Frågan om statens förändrade roll i det europeiska statssystemet är central om man vill förstå vad som sker både i Östeuropa, där kritiken mot samhällsorganisationen ofta tar sig uttryck i nationella former, och i Västeuropa, där i stället den historiskt framvuxna nationalstaten utsätts för påfrestningar inifrån samtidigt som den överstatliga integrationsprocessen leder till att traditionella statliga prerogativ ifrågasätts.

Ansökan avser medel för att genomföra en pilotundersökning innan en större sammanhållen projektansökan inges.

Bengt Altenberg, Lunds universitet
240 000 kr.

Dnr 87/58

Engelsk talfraseologi

Projektet syftar till en utförlig kartläggning av frekventa kollokationer i The London-Lund Corpus of Spoken English med särskild tonvikt på ordförbindelser och "prefabricerade" uttryck som speglar talprocessen och talarens textstrategier.

Projektet avser främst att öka vår kunskap om talplanering och talarstrategier i genuint engelskt talspråk samt att ge en noggrannare beskrivning av ett viktigt gränsområde mellan grammatik och lexikon, men resultaten har uppenbar betydelse för en rad ämnesområden såsom teoretisk lingvistik, psykolingvistik, lexikografi, stilistik, språkundervisning samt olika slag av automatisk språkbehandling (t. ex. parsing, maskinöversättning, text-till-talvandling).

Projektet genomförs i tre steg:

1. *Datainsamling och statistisk bearbetning* (år 1): maskinell sökning av återkommande grafordförbindelser i grundmaterialet; eliminering av irrelevanta (dvs. fraseologiskt ointressanta) kollokationer med hjälp av strukturella kriterier; statistisk bearbetning och framställning av olika frekvenslistor.
2. *Grammatisk-lexikalisk analys* (år 2): typologisering av återstoden med avseende på grammatisk uppbyggnad (fraskategori, satstyp etc.) och grad av idiomatisering (komplexa ord, lexikaliserade fraser, fria konstruktioner); typologiseringen utförs i möjligaste mån med hjälp av automatiska ordklass- och frastagningsprogram.
3. *Funktionell analys* (år 3): beskrivning av kollokationernas position, funktion och prosodi i talfrasen, deras kommunikativa funktion i talsituationen och deras fördelning i olika taltyper (konversation, monolog, etc.).

Ann-Sofie Ohlander, Uppsala universitet
340 000 kr.

Dnr 87/87

Kvinnor, moderskap och socialpolitik i Sverige 1900–1945

Projektets syfte är att göra en undersökning av svensk politik och debatt om kvinnor och moderskap, 1900–1945. Analysen inriktas särskilt på fattiga och socialt utsatta mödrar. Projektet fördjupas dels genom en lokal studie av politikens tillämpning, dels i en jämförande studie av motsvarande lagstiftning och debatt i Frankrike. Forskningarna utförs i nära samarbete med ett större komparativt projekt om moderskap och fattigdom i Europa vid European University Institute i Florens, lett av professor Gisela Book. Delar av det svenska projektets resultat kommer att redovisas inom detta större sammanhang.

Redog. 1987/88:21

Ann-Sofie Ohlander står för en analys av svensk politik gentemot kvinnan som mor, 1900–1945, bakgrund, målsättningar, uttryck och inte minst kvinnosyn och modersbild. I fokus kommer den egentliga moderskapspolitiken att stå, från länge resultatlösa ansträngningar till ett genombrott i och med befolkningspolitiken på 1930-talet. Också politiken gentemot ogifta mödrar kommer att beaktas, liksom i viss utsträckning allmänna förbättringar i kvinnans ställning, rösträtt, myndighet för gift kvinna etc.

Jan Gröndahl studerar i en lokal undersökning i en från 1920 socialdemokratiskt dominerad stad (Gävle) hur de mest utsatta mödrarna i praktiken behandlades, hur myndigheterna såg på dem och hur de moderskapspolitiska besluten på riksplanet omsattes i praktiken.

Elisabeth Elgán gör en jämförande studie av fransk politik och debatt om kvinnan som mor 1900–1945. Frankrike har valts som ett land med tidig befolkningspolitisk inriktning men där denna inriktning fick andra politiska uttryck än i Sverige och där synen på kvinnan som mor skiljer sig från den svenska.

Barbro Ståhle Sjönell, Stockholms universitet
146 000 kr.

Dnr 87/159

Katalog över Strindbergs manuskript i "Gröna säcken" på kungl. biblioteket

Projektets syfte är att fortsätta och slutföra ett påbörjat arbete med att identifiera, beskriva och registrera Strindbergs skönlitterära och vetenskapliga manuskript, som finns bevarade på kungl. biblioteket, en samling kallad Gröna säcken (signum SgNM 1–67).

Den katalog arbetet avser att utmytna i skall i första hand användas av delredaktörerna vid utgivningen av Strindbergs Samlade Verk. I nationalupplagan skall enligt anvisningar för delredaktörerna förarbeten till de skönlitterära verken redovisas fullständigt och förarbeten till de icke skönlitterära verken redovisas selektivt.

Katalogen blir naturligtvis ett viktigt hjälpmedel även för andra forskare som behöver studera Strindbergs manuskript, utkast och anteckningar. Särskilt för forskare bosatta utanför Sverige förenklas materialsökandet avsevärt.

Samlingen omfattar 67 kartonger i folioformat. Materialet i de första nio kartongerna, som huvudsakligen består av skönlitterära förarbeten, finns redan registrerat i en katalog.

Katalogen, som omfattar 430 maskinskrivna sidor, består av en förteckning där varje enhet i SgNM 1–9 identifieras och beskrivs samt ett register, där man från verkstitlarna hänvisas till de nummer i förteckningen som har anknytning till resp. verk.

Kungl. biblioteket och statens kulturråd äger var sin kopia av katalogen. På båda håll har den kommit till god användning.

Redog. 1987/88:21

Bengt Hansson, Lunds universitet
125 000 kr.

Dnr 87/174 PL

Datorbaserad representation av mänsklig kunskap

Datorbaserade system införs på allt fler områden i samhället. Utformningen bestäms ofta utifrån ett traditionellt tekniskt perspektiv. Men om systemet skall samverka med en operatör eller annan användare fordras också att det utformas med hänsyn till människans sätt att tänka, bilda begrepp och dra slutsatser.

Detta projekts syfte är att utforska de kunskapsteoretiska, psykologiska och logiska principer som behövs för att konstruera datorbaserade kunskaps-system, samt att tillämpa dem på något lämpligt område.

Detta sker huvudsakligen genom insatser på två problemområden. Det första är hur man bäst representerar kunskap i ett formellt system, varvid "kunskap" måste fattas som något betydligt mer strukturerat än blott en samling fakta. Härvid utnyttjas resultat från både klassisk kunskapsteori och modern kognitiv psykologi.

Det andra området gäller hur systemet drar slutsatser och hur det reagerar på ny kunskap. Vanlig logik återspeglar inte människans faktiska sätt att tänka särskilt väl och kan inte heller hantera den osäkerhet som är förknippad med många typer av kunskap. Flera ansatser till alternativa logiker finns, varav en har utarbetats inom den här föreslagna forskargruppen.

Marie Nisser, Jernkontoret
195 000 kr.

Dnr 87/199 PL

Företag och samhälle i förändring. Pilotstudie av två bruk och bruksorter – Munkfors och Hällefors

Projektet kommer att bedrivas som en mångvetenskapligt upplagd och en komparativt inriktad pilotstudie av två bruksorter med stålverk – Munkfors i Värmlands län och Hällefors i Örebro län.

Syftet är att klarlägga tekniska, ekonomiska och sociala förändringar och hur de påverkat företag, människor och bygd och hur de lagt grunden för nya arbets- och levnadsvillkor. Vilka mönster i denna utveckling är generellt betingade, vilka är resultat av en lokal utveckling?

Projektet kan få betydelse för en mångvetenskaplig metodutveckling och kan ge underlag för kunskapsuppbyggnad t. ex. i samband med planering och bevarandeplanering.

Redog. 1987/88:21

Inger Rosengren, Lunds universitet
415 000 kr.

Dnr 87/207

Språk och pragmatik

Med titeln på programmet anknyter vi till de fem Lundasymposierna med samma namn. Vårt syfte är en systematisk beskrivning av pragmatiken som del av den språkliga kompetensen.

Programmet består av fyra projekt och samordnas av sökande. I programmet deltar 23 forskare från Sverige, BRD och DDR. Projekten arbetar inom en gemensam teoriram och har ett gemensamt mål. De är:

1. Sats och illokution. Ledning: Professor Inger Rosengren, Lund
2. Ordföljd och informationsstruktur. Ledning: Professor Marga Reis, Tübingen
3. Språkstruktur och textstruktur. Ledning: Professor Wolfgang Motsch, Berlin, DDR (3:1) och professor Thomas Kotschi, Västberlin (3:2)
4. Språkssystem, textstruktur och kunskapsystem i en integrerad modell för automatisk språkbehandling. Ledning: Docent Wolfgang Koch, Lund. Se särskild ansökan.

Ett första steg i riktning mot det aktuella programmet var, förutom de ovan nämnda symposierna, projektet "Fackspråklig kommunikation" (FAK), som hade finansiellt stöd av Riksbanksfonden under åren 1978–1983.

Den lingvistiska forskningen har på senare tid alltmer intresserat sig för sambandet mellan grammatik och pragmatik. Därvid har gränsdragningen spelat en avgörande roll. Viktiga teorier på det aktuella området är talaktteorin och textteorin. Den s. k. informationsstrukturen (tema/rema) är ett annat viktigt område. Gemensamt för de nämnda teoretiska ansatserna är övertygelsen att de relevanta språkliga fenomenen inte kan beskrivas enbart av grammatiken. Själva relationen mellan grammatik och pragmatik är emellertid fortfarande oklar. Två frågor anmäler sig här: a) Är grammatik och pragmatik självständiga, oavhängiga system resp. moduler? b) Är pragmatiken ett inomspråkligt eller ett utomspråkligt system? Den första frågan besvaras med ja. Dessutom betraktas pragmatiken som ett delsystem av den språkliga kompetensen. En modell som återspeglar detta synsätt finns hos Koch et al (1981). Med utgångspunkt i en något förändrad variant av denna modell kan ett system av hypoteser formuleras över relationen mellan grammatik och pragmatik. Dessa hypoteser avgränsar undersökningsområdet och bestämmer närmare målet. De enskilda språkliga modulernas interna struktur skall undersökas, deras interaktion inbördes och med andra moduler samt deras inverkan på slutprodukten i kommunikationsprocessen, texten. Konkret leder detta fram till de ovan nämnda projekten. Ansökan gäller kostnaderna för samordningen av programmet och för projekt 1.

Redog. 1987/88:21

Lennart Reimers, Stockholms universitet
110 000 kr.

Dnr 87/255

Musikundervisning i Sverige under 1800- och 1900-talen

Projektet utgör det tredje steget i ett projektkomplex, som behandlar sådana musikaliska fenomen som nått en övergenomsnittlig spridning: Del I har behandlat den svenska barnvisan, del II den svenska körsången. Del III, för vilken härmed ansöks om medel, avses behandla den svenska skolmusiken, som nått en stor majoritet av befolkningen: musiken i folkskolan från 1842 till mitten av 1950-talet då nya skolformer inträdde i det allmänna skolväsendet och den kommunala musikskolan som introducerades vid samma tidpunkt. Syftet är att undersöka hittills obehandlat material ur den svenska musikundervisningens historia och analysera detta (bl. a. processerna inom läroplansutveckling och lärarutbildning, skolsångsamlingar m. m. och deras relationer till skolstrukturerna i övrigt och till de kultur- och samhällshistoriska ramarna). Syftet är vidare att koppla detta historiska material till undersökningar av den kommunala musikskolans framväxt i våra dagar (en undervisning till vilken cirka tre fjärdedelar av alla skolelever anmäler sig). Syftet är slutligen att genom en sådan "kniptångsmanöver" kunna frilägga ny kunskap och bidra till större insikt i och förståelse för skolmusikens roll i svensk kultur- och samhällsutveckling.

Genomförandet skall ske inom ramen för seminarierier organiserade av FOA-gruppen (Forskningsanknytning) med representanter för Musikhögskolan i Stockholm, institutionen för musikvetenskap vid Stockholms universitet och institutionen för pedagogik vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm. I dessa seminarierier deltar sedan flera terminer studerande med dels musiklärarexamen, dels akademiska betyg (C-, D- och doktorandnivå). Projektledarens redan gjorda förarbeten kombineras med uppsatser (eventuellt avhandlingar) och annan assistens av dessa deltagare. Resultaten kommer även att redovisas i böcker, skrifter och tidskriftsbidrag samt genom kurser o. d. på det praktiskt musikpedagogiska fältet. Svenska kommunförbundet och SÖ samarbetar redan i förberedelserna.

David Westerlund, Stockholms universitet
175 000 kr.

Dnr 87/275

Den islamiska väckelsens innebörd och betydelse i Afrika, särskilt svarta Afrika

Under de senaste åren har s. k. fundamentalistiska rörelser ökat i betydelse i många delar av världen, framför allt i muslimska områden. Syftet med detta projekt är att i (modern)historiskt perspektiv studera den islamiska väckelsen i Afrika, särskilt Afrika söder om Sahara. Denna väckelse betecknas i väst ofta med termen "fundamentalism" och innehåller i de mest renodlade formerna krav på upprättande av religionsstater och strikt tillämpning av islamisk lag. I en översiktlig del av projektet, delvis baserad på tidigare

Redog. 1987/88:21

52

förundersökningar som inkluderar både det homogent muslimska Nordafrika och det multireligiösa svarta Afrika, jämförs "fundamentalismens" innebörd och betydelse i olika delar av kontinenten. I svarta Afrika, framför allt inom ramen för sufiordnarna, har den islamiska väckelsen oftast en annan karaktär än i Nordafrika. I en andra, mer detaljerad del studeras situationen i tre länder i svarta Afrika. Senegal, Nigeria och Sudan är de länder som valts för specialstudier. Eftersom den islamiska väckelsen i svarta Afrika är ett i stor utsträckning nytt forskningsfält, ägnas stor uppmärksamhet åt den empiriska redovisningen. Teoretiskt prövas utifrån det afrikanska materialet bärkraften i weberianskt förankrade teser om sambandet mellan islam och icke-kapitalistisk utveckling. Projektet beräknas bli genomfört under en treårsperiod.

Gunilla Kjellman, Lunds universitet
130 000 kr.

Dnr 87/292

Materiella kulturmönster i 1900-talets värld

Projektet har som målsättning att beskriva och diskutera ett antal skiftande föremål i vardagliga miljöer och analysera de kulturmönster som människor skapar utifrån dessa ting. Inom äldre etnologi förekom en omfattande forskning kring materiell folkkultur med speciell anknytning till bondesamhället. Undersökningar kring vår tids sakkultur har däremot i många stycken försummats. En nysatsning är därför motiverad, dels för att bygga upp en aktuell kunskapsfond för samtidsinriktade museer och andra intresserade företag och institutioner, dels för att rent allmänt nå fördjupad kännedom om vår materiella omvärld, dess formflora, drivkrafter och internationella sammanhang. En sådan forskning kräver, att arbetet bedrivs inom flera sektorer och bearbetar problem som når långt utanför det enskilda föremålets omedelbara räckvidd.

Undersökningen kommer först att bedrivas som elementära studier kring enskilda ting, där föremålet beskrivs till form, funktion, historiskt och socialt sammanhang samt dess symboliska egenskaper fastställs. Forskningen fortsätts därpå i ett vidare systemperspektiv, där föremålet granskas i sitt ekonomiska, samhällspolitiska och kulturkommunikativa sammanhang. Detta motiveras av att vår nutida sakkultur i mycket styrs av djupverkande kapitalistiska intressen och politiska åtaganden långt bortom den lokala miljön. Den avslutande forskningssektorn reserveras för mer övergripande resonemang om tingens kulturella språk. Här kommer att diskuteras några hypoteser och idéer om kulturens uppbyggnad, som framförts av den kulturanalytiska skolan inom etnologin. Enligt detta synsätt byggs mänsklig kultur främst upp på grundval av speciella folkgruppers ofta omedvetna normer och värderingar. Denna kultursyn skall kompletteras genom att föra in alternativa drivkrafter, nämligen externt inflytande på den materiella miljön förmedlat av internationell varudistribution och tekniska idéströmmar. Analysen kommer alltså att ta stor hänsyn till de yttre krafter som på det materiella planet också medverkar till att skapa mänsklig kultur.

Redog. 1987/88:21

53

Gunilla Domellöf, Umeå universitet
50 000 kr.

Dnr 87/294 PL

Mätt med främmande mått. Mönsterundersökning av samtidsreception och kvinnliga författares skrivsätt i valda romaner från 1930–1935

En mönsterundersökning av samtidsreception och kvinnliga författares skrivsätt i valda romaner från 1930–1935 skulle kunna belysa det konstestetiska perspektivets betydelse både inom receptionestetiken och inom det forskningsfält som den nya semiotiken eller textteorin erbjuder.

Till grund för undersökningen ligger ett intresse för de kvinnliga författarnas deltagande i en litterär nyorientering, som betingades av förändrade sociala förhållanden, nya vetenskapliga upptäckter och den uppgörelse med gamla ideal och föreställningar som det första världskriget tvingat fram. Undersökningen inriktas på sambandet mellan kvinnofrigörelsen och det nya modernistiska skrivsättet. Den kvinnliga subjektproblematiken och prosans närmande till de lyriska uttrycksformerna kräver en avläsning, som tar hänsyn till den kvinnliga konstnärns speciella villkor i den mansdominerade offentligheten.

Den receptionestetiska delen av undersökningen inriktas på samtidskritikens läsart, förståelseformer och värderingskriterier. Avsikten är att undersöka i vilken utsträckning de använda litteraturvetenskapliga metoderna och teorierna redan i sig är bärare av patriarkala värderingar. Nyläsningen kommer att fokuseras på texten som meningsskapande process. Närläsningen kommer främst att gälla strukturerande element och symboluppbyggnad. Genom en kartläggning av de särskilda villkor som gäller för kvinnligt skapande och tänkande, syftar projektet till en ökad förståelse av det kvinnligas placering i kulturrummet.

Gösta Bruce, Lunds universitet
260 000 kr.

Dnr 87/307

Kontrastiv interaktiv prosodi (KIPROS)

Projektet handlar om hur prosodi (talrytm, accentuering, intonation) används i talad interaktion mellan människor. Syftet med projektet är att undersöka detta med fonetiska metoder i ett kontrastivt perspektiv för några europeiska språk, som företer intressanta olikheter: franska, grekiska och svenska. Interaktiv prosodi är ett obearbetat forskningsfält även internationellt. Den planerade forskningen har en solid, fonetisk förankring i en prosodisk modell, den s. k. Lundamodellen, som bygger på hur prosodin fungerar i relativt enkla, välkontrollerade experimentsituationer. Tanken är nu att ta steget mot en kommunikativt mera relevant situation, den talade interaktionen för att få nya kunskaper om hur prosodin används. Det handlar primärt om grundforskning, men de nya kunskaperna har också i förlängningen uppenbara tillämpningar (pedagogiska, tekniska, kliniska). Den

Redog. 1987/88:21

första fasen i projektet gäller insamling av lämpligt bandat material: dels mera kontrollerade och arrangerade dialoger, dels inspelningar av mera autentiskt talmaterial. Den andra fasen rymmer analys av det inspelade materialet på grundval av prosodisk transkription och framför allt instrumentalfonetiska registreringar av prosodin. I den tredje fasen söker man så formulera de regler man tror styr prosodin i talad interaktion och testa dem perceptuellt med hjälp av teknik för talsyntes. Projektet beräknas vara slutfört år 1990.

Johan Sundberg, Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm
230 000 kr.

Dnr 87/382

Analys och syntes av körklang

Körsång är ett betydelsefullt forskningsområde i Sverige, dels med tanke på omfattningen av svenskt körsjungande, dels därför att området är relativt outforskat och ställer många forskningsbara frågor. Den hittills utförda forskningen har utmynnat i ett forskningsläge, där syntes av körklang måste bedömas vara nästa steg. Vid institutionen har som spin-off från det av Riksbanksfonden stödda projektet "Syntetiskt musicerande" (Dnr 84/171:3) utvecklats ett unikt syntessystem, som torde vara optimalt för syntes av körklang. Planen är att sammanställa och pröva den kunskap som hittills utvecklats genom att syntetisera olika typer av körklanger. På det sättet kan man identifiera de akustiska kännetecknen på körklang. Därmed kan man också utröna vad det är i en kör, som bestämmer dessa kännetecken. Resultaten är av stor betydelse för både utbildning och utövande av körsång men också för komposition, uppfattningspsykologi och musikrumsakustik.

Redog. 1987/88:21

B. STATISTISKA UPPGIFTER ANGÅENDE VERKSAMHETEN 1965–1987

Redog. 1987/88:21

I följande tabeller redovisas en översikt över anslagens fördelning mellan ämnesområden, dels för år 1987 (tabell 1), dels för hela den tid som fonden varit verksam, 1965–1987, (tabell 12). Om de olika årens anslagsbeviljningar uttrycks i 1987 års penningvärde motsvarar fondens hittillsvarande insatser ca 1 700 milj. kr.

Uppgifter om relationen mellan fortsättningsanslag och nya anslag under år 1987 finns redovisade i tabellerna 2–3. Fördelningen på olika fakultetsområden för dessa anslagstyper framgår av tabellerna 4–5. Anslagens fördelning på olika läroanstalter (motsvarande) finns redovisade i tabell 8, deras storlek kan utläsas ur tabellerna 6 och 11 samt deras löptid ur tabell 7.

Flera av de projekt som stöds av fonden, särskilt de som har större omfattning, är av mångvetenskaplig karaktär. Fördelningen på ämnesområden och även på fakultetsområden kan därför inte göras exakt. Sådana anslag förs till det område som bedöms vara mest centralt, som regel det inom vilket den sammanhållande forskaren är verksam. I allt väsentligt återger dock tabellerna en riktig bild av inriktningen av fondens verksamhet.

De anslag som sammanförts under beteckningen samhällsvetenskap (se tabell 1) utgjorde 55 % av det totala anslagsbeloppet under 1987. För hela perioden 1965–1987 (tabell 12) är motsvarande andel 56 %. Den procentuella fördelningen mellan ämnen kan variera avsevärt från år till år. Skillnaderna skall emellertid inte ses som någon ändring av fondens utdelningspolitik. De kan som regel förklaras med att något större, mångvetenskapligt projekt, som förts till ett visst ämne, antingen tillkommit eller slutförts under året.

Under 1987 beviljades helt eller delvis 227 anslag av totalt 554 behandlade ansökningar. Sammanlagt beviljades därmed 59 milj. kr. De avslagna ansökningarna representerade ett sökbelopp av 115 milj. kr.

Av de beviljade anslagen 1987 avsåg 71 nya projekt och 156 fortsättningar på tidigare igångsatta. De nya anslagens andel av det totalt beviljade beloppet under året var 26,7 %.

Av de sökta beloppen beviljades endast 13,5 %. Konkurrensen om forskningsmedel från Riksbankens jubileumsfond har liksom tidigare år varit mycket hård (tabell 10).

Tabell 1. Ansökningar och beviljade anslag 1987
(Belopp i tusental kronor)

Redog. 1987/88:21

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	av sökt antal	per ämnesområde
1. SAMHÄLLSVETENSKAP	114	32 217	267	87 518	36,8	42,7	54,8
1.1 Ekonomisk historia	12	2 835	18	6 301	45,0	66,7	4,8
1.2 Företagsekonomi	4	1 029	29	8 923	11,5	13,8	1,7
1.3 Nationalekonomi	11	4 185	25	10 007	41,8	44,0	7,2
1.4 Kulturgeografi	4	3 474	10	4 528	76,7	40,0	5,9
1.5 Sociologi/Soc.pol.	19	4 747	48	15 206	31,2	39,6	8,2
1.6 Statistik	1	300	1	433	69,3	100,0	0,5
1.7 Statskunskap	27	7 264	48	16 163	44,9	56,3	12,3
1.8 Forskning om forskn.	–	–	1	167	–	–	–
1.9 Informationsbehandl.	–	–	2	507	–	–	–
1.10 Pedagogik	11	2 834	32	10 166	27,9	34,3	4,8
1.11 Psykologi	22	5 129	37	10 942	46,9	59,5	8,7
1.12 Juridik/Kriminologi	3	420	14	3 267	12,9	21,4	0,7
1.13 Socialantropologi	–	–	2	908	–	–	–
2. MEDICIN	28	7 062	83	25 378	27,8	33,7	12,0
3. NATURVETENSKAP	25	6 347	75	25 245	25,1	33,3	10,8
4. TEKNIK	7	1 587	16	5 993	26,6	43,8	2,7
5. HUMANIORA	50	11 317	109	28 910	39,1	45,9	19,2
6. ÖVRIGT	3	300	4	849	35,3	75,0	0,5
Summa	227	58 830	554	173 893	33,8	41,0	100,0
Reseanslag, lönekostn.tillägg och områdesgrupper		2 000					
Summa		60 830					

Tabell 2. Fortsättningsanslag/nya anslag 1987
(Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	av sökt antal	per anslagstyp
Fortsättningsanslag	156	43 113	168	57 265	75,3	92,9	73,3
Nya anslag	71	15 717	386	116 628	13,5	18,4	26,7
Summa	227	58 830	554	173 893	33,8	41,0	100,0

Tabell 3. Fördelning av beviljade anslag

Fortsättningsanslag	Antal		Nya anslag		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	
Slutanslag	56	16 945	Planeringsanslag	9	1 371
Publiceringsgarantier	12	1 221	Engångsanslag	2	230
Övriga anslag	88	24 947	Övriga anslag	60	14 116
Summa	156	43 113		71	15 717

Tabell 4. Fortsättningsanslag 1987 fördelade efter fakultetsområde
(Belopp i tusental kronor)

Redog. 1987/88:21

Fakultetsområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	av sökt antal	per fakultetsområde
Samhällsvetenskap	78	23 892	86	33 311	71,7	90,7	55,4
Medicin	18	5 079	19	5 780	87,9	94,7	11,8
Naturvetenskap	17	4 274	18	6 475	66,0	94,4	9,9
Teknik	5	1 277	6	1 979	64,5	83,3	3,0
Humaniora	35	8 291	36	9 420	88,0	97,2	19,2
Övrigt	3	300	3	300	100,0	100,0	0,7
Summa	156	43 113	168	57 265	75,3	92,9	100,0

Tabell 5. Nya anslag 1987 fördelade efter fakultetsområde
(Belopp i tusental kronor)

Fakultetsområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	av sökt antal	per fakultetsområde
Samhällsvetenskap	36	8 325	181	54 207	15,4	19,9	53,0
Medicin	10	1 983	64	19 598	10,1	15,6	12,6
Naturvetenskap	8	2 073	57	18 770	11,0	14,0	13,2
Teknik	2	310	10	4 014	7,7	20,0	2,0
Humaniora	15	3 026	73	19 490	15,5	20,5	19,2
Övrigt	-	-	1	549	-	-	-
Summa	71	15 717	386	116 628	13,5	18,4	100,0

Tabell 6. Antal beviljade anslag 1987 fördelade efter anslagsbelopp och fakultetsområde

Anslagsbelopp i tkr	Fakultetsområde						Totalt	%
	Samhällsvetensk.	Medicin	Naturvetensk.	Teknik	Humaniora	Övrigt		
-100	18	3	3	-	6	2	32	14,1
101-300	68	20	17	5	34	1	145	63,9
301-	28	5	5	2	10	-	50	22,0
Summa	114	28	25	7	50	3	227	100,0

Tabell 7. Antal beviljade slut- och engångsanslag 1987 fördelade efter utsträckning i tid och fakultetsområde

Längd antal år	Fakultetsområde						Totalt	%
	Samhällsvetensk.	Medicin	Naturvetensk.	Teknik	Humaniora	Övrigt		
-2	1	1	-	-	-	-	2	3,4
2-3	6	1	5	-	1	-	13	22,4
4-5	19	2	2	3	10	-	36	62,2
6-7	3	-	1	-	-	1	5	8,6
8-	1	-	-	-	1	-	2	3,4
Summa	30	4	8	3	12	1	58	100,0

Tabell 8. Beviljade anslag 1987 fördelade efter läroanstalter
(Belopp i tusental kronor)

Redog. 1987/88:21

Läroanstalt	Antal	Belopp	%
Göteborgs universitet	25	6 182	10,5
Chalmers tekniska högskola	3	940	1,6
Högskolan i Karlstad	1	610	1,0
Linköpings universitet	10	1 698	2,9
Lunds universitet	35	11 986	20,4
Högskolan f. lärarutbildning i Malmö	-	-	-
Högskolan i Kristianstad	-	-	-
Högskolan i Växjö	-	-	-
Stockholms universitet	40	9 940	16,9
Högskolan f. lärarutbildning i Sthlm	1	300	0,5
Handelshögskolan	3	600	1,0
Musikhögskolan	-	-	-
K I	10	2 508	4,3
KTH	5	1 120	1,9
Umeå universitet	21	5 217	8,9
Högskolan i Östersund	-	-	-
Uppsala universitet	55	14 467	24,6
Sveriges Lantbruksuniversitet	2	366	0,6
Museer	3	482	0,8
Vissa statliga institutioner	4	718	1,2
Utländska läroanstalter	-	-	-
Övrigt	9	1 696	2,9
Summa	227	58 830	100,0

Tabell 9. Anslag till nya projekt i relation till totalt beviljade anslag

År	%
1983	27,9
1984	18,4
1985	25,6
1986	25,8
1987	26,7

Tabell 10. Beviljade anslag i relation till sökta belopp (%)

År	Nya ansökningar		Fortsättningsanslag		Totalt	
	Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Antal
1983	16,0	22,9	71,3	88,5	36,2	47,8
1984	10,2	17,3	73,0	91,1	34,1	42,0
1985	13,6	18,3	74,9	88,3	34,8	42,0
1986	13,8	20,3	78,5	92,7	35,5	44,7
1987	13,5	18,4	75,3	92,9	33,8	41,0

Tabell 11. Anslagsbeloppens genomsnittliga storlek (tkr)

År	Nya anslag	Fortsättningsanslag	Totalt
1983	193	211	206
1984	147	246	219
1985	202	238	228
1986	217	269	253
1987	221	276	259

Tabell 12. Anslag 1965–1987
(Belopp i tusental kronor)

Redog. 1987/88:21

Ämnesområde	Beviljade ansökningar		Beviljat belopp i % per ämnesområde
	Antal	Belopp	
1. SAMHÄLLSVETENSKAP	1 945	369 115	56,0
1.1 Ekonomisk historia	118	19 698	3,0
1.2 Företagsekonomi	125	17 851	2,7
1.3 Nationalekonomi	230	49 967	7,6
1.4 Kulturgeografi	170	42 949	6,5
1.5 Sociologi/socialpolitik/ socialantropologi	354	63 015	9,6
1.6 Statistik	55	8 869	1,3
1.7 Statskunskap	338	71 601	10,9
1.8 Forskning om forskning	19	1 610	0,2
1.9 Informationsbehandling	16	5 783	0,9
1.10 Pedagogik/psykologi	440	77 194	11,7
1.11 Juridik/kriminologi	80	10 578	1,6
2. MEDICIN	338	71 139	10,8
3. NATURVETENSKAP	268	60 795	9,2
4. TEKNIK	40	7 866	1,2
5. HUMANIORA	809	137 406	20,9
6. ÖVRIGT	81	12 345	1,9
Summa	3 481	658 666¹	100,0

¹ Motsvarar 1 700 mkr i 1987 års penningvärde.

Innehållsförteckning

Redog. 1987/88:21

Redogörelse	1
A. Nya projekt 1987	11

EKONOMISK HISTORIA

Mellanstora städer i Sverige 1820–1970	
87/122 Ulf Olsson, Umeå	11
Välfärdssamhället i förändring	
87/154 Rolf Ohlsson, Lund	11
Affärsbankerna i den industriella omvandlingen under 1900-talet	
87/173 Håkan Lindgren, Uppsala	12
Economic Causes of Soviet Expansionism	
87/268 Yury Napuch, Uppsala	13
Sektorielt samspel och regional förändring i svensk ekonomi under 1800- och 1900-talen	
87/322 Olle Krantz/Lennart Schön, Lund	13

FÖRETAGSEKONOMI

Teori för strategi och styrning i divisionaliserade storföretag	
87/110 Ove Brandes, Linköping	14
Sverige i världen. Om indirekta relationers betydelse för internationella företag	
87/121 Jan Johanson, Uppsala	14
Interna kapitalmarknader i storföretag	
87/133 Lars Lindkvist, Linköping	15
Strategisk förändring – anpassning och revolution	
87/313 Leif Melin, Linköping	15

NATIONALEKONOMI

Flexibilitet, effektivitet och teknisk utveckling i den svenska kommunala sektorn 1960–1985 – en ekonometrisk studie	
87/160 Bengt-Christer Ysander, Uppsala	16

KULTURGEOGRAFI

Mobiliserings- och utvecklingsprocesser i glesbygd	
87/4 Lage Wahlström, Göteborg	17
Perifera naturresurser – dynamiken i Arktis ekonomiska och politiska geografi	
87/68 Einar Holm, Umeå	17
Den långsiktiga effekten av Tjernobylylyckan på svenska samers samhälle och kultur	
87/233 Hugh Beach, Uppsala	18

SOCIOLOGI

Redog. 1987/88:21

Att stå på egna ben – unga hushåll i etableringsfasen

87/71 PL Margareta Gisselberg, Umeå 19

Lokalradions roll i samhället

87/156 Lowe Hedman, Uppsala 20

Bio-, TV- och videogenerationen. Arbetardöttrarnas drömmar och verklighet

87/225 PL Hedvig Ekerwald, Uppsala 21

En ny teoriram för forskning om afrikansk utveckling

87/270 Ulf Himmelstrand, Uppsala 21

STATISTIK

Ekonometrisk analys och prognostisering av ekonomiska strukturförändringar

87/75 Anders H Westlund, EFI 22

STATSKUNSKAP

Demokrati och statsbildning

87/48 Axel Hadenius, Uppsala 22

Sovjetunionens politik gentemot Sverige 1955–1988

87/92 Lena Jonsson, Göteborg 23

Säkerhetspolitisk opinion

87/114 Rutger Lindahl, Göteborg 24

Politisk demokrati

87/136 Lennart Lundquist, Lund 24

Lagrådet, demokratin och rättsstaten

87/262 Karl-Göran Algotsson, Uppsala 25

Demokrati och statsbildning

87/335 Hans Blomkvist, Uppsala 25

PEDAGOGIK

Vad händer efter elitidrottskarriärens slut?

87/97 PL Göran Patriksson, Göteborg 26

De långsiktiga effekterna av barnomsorg på barns utveckling i skol- och ungdomsåldrarna

87/98 Bengt-Erik Andersson, HLS 27

Children of the Thirties

87/370 Ingemar Fägerlind, Stockholm 27

PSYKOLOGI

Redog. 1987/88:21

Minne av handlingar

87/40 Lars-Göran Nilsson, Umeå 28

Ettårsuppföljning av hjärtinfarktpatienter som genomgått ett psykologiskt rehabiliteringsprogram

87/102 Arne Öhman, Uppsala 28

Kognitiv teori för ångeststörningar

87/151 Lars-Göran Öst, Uppsala 29

Alkohol och hjärnskador

87/216 Hans Bergman, KI, Stockholm 30

Individuell utveckling och miljö

87/237 David Magnusson, Stockholm 30

Långtidseffekter av barn tillsyn

87/352 Philip Hwang, Göteborg 31

JURIDIK

Förhandsbesked vid inkomsttaxering

87/49 Sture Bergström, Uppsala 32

De summariska processerna ur rättssäkerhets- och effektivitetsaspekt

87/289 Nils Börje Lihné 32

MEDICIN

Preoperativ kemisk analys av epileptisk hjärnbark

87/21 Anders Hamberger, Göteborg 33

Kroniska alkoholeffekter på hjärnans celler

87/27 Christer Alling, Lund 33

Behandling av prostatacancer med tillägg av alternativmedicinska terapier

87/57 Stig Nilsson, Göteborg 34

Åldersförändringar i hjärnan

87/103 Annica Dahlström, Göteborg 35

Barn till alkoholiserade fäder

87/249 Per-Anders Rydelius, KI, Stockholm 35

Själv mordshandlingar

87/257 Lil I A Träskman-Bendz, Lund 36

En schizofren tonsättares uttrycksmedel

87/258 Lars M Gunne, Uppsala 37

Uppföljning av 1956 års klientundersökning rörande ungdomsbrottslingar

87/306 PL Lars Lidberg, KI, Stockholm 37

Nya perspektiv på behandlingen av osteoporos

87/328 Rolf Håkansson, Lund 38

Ryggmärgens smärtmekanismer undersökta med behavioristisk, elektrofysiologisk och farmakologisk teknik

87/380 Zsuzsanna Wiesenfeld-Hallin, KI, Stockholm 39

NATURVETENSKAP

Redog. 1987/88:21

Intermediära föreningar i oxidationsprocesser		
87/29	Anders Lund, Linköping	39
Uppbyggnad av bromsstrålestation vid MAX		
87/59	Bent Schröder, Lund	40
Långsiktig ackumulering av miljögifter		
87/124	Ulrik Lohm, Linköping	40
BEPERS 88		
87/137	Jan Askne, CTH, Göteborg	41
Effekt av persistenta miljögifter och deras fettsyraokjucerade metaboliter på det kolinergera systemet i CNS hos unga och vuxna däggdjur		
87/182	Jan Erik Kihlström/Per Eriksson, Uppsala	41
Elektrostruktur hos fasta material		
87/200	Börje Johansson, Uppsala	42
En akvatisk näringskedja som modell för studier av transport, anrikning och metabolisering av polycykliska aromatiska föreningar (PAC)		
87/220	Björn Ganning, Stockholm	43
Östersjöns miljöförändringar och fiske ur ett integrerat ekologiskt/ekonomiskt perspektiv		
87/365	AnnMari Jansson, Stockholm	43

TEKNIK

Christopher Polhems manufakturssystem		
87/202	Michael Lindgren, Sveriges tekniska museum, Stockholm	44
Nya bildskärmar och optiska processorer med användning av ferroelektriska vätskekristaller		
87/368	Sven Torbjörn Lagerwall/Bengt Stebler, CTH, Göteborg	45

HUMANIORA

Fredmans epistlar och sånger		
87/24	Gunnar Hillbom, Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm	46
Kommunalväsendets framväxt i de nordiska nationalstaterna		
87/55	Torkel Jansson, Uppsala	46
Nationalstaten i kris? Integration och uppsplittring i Europa		
87/67 PL	Sven Tägil, Lund	47
Engelsk talfraseologi		
87/58	Bengt Altenberg, Lund	48
Kvinnor, moderskap och socialpolitik i Sverige 1900–1945		
87/87	Ann-Sofie Ohlander, Uppsala	48

Katalog över Strindbergs manuskript i "Gröna säcken" på Kungl. biblioteket

Redog. 1987/88:21

87/159	Barbro Ståhle Sjönell, Stockholm	49
Datorbaserad representation av mänsklig kunskap		
87/174 PL	Bengt Hansson, Lund	50
Företag och samhälle i förändring		
87/199 PL	Marie Nisser, Jernkontoret, Stockholm	50
Språk och pragmatik		
87/207	Inger Rosengren, Lund	51
Musikundervisning i Sverige under 1800- och 1900-talen		
87/255	Lennart Reimers, Stockholm	52
Den islamiska väckelsens innebörd och betydelse i Afrika, särskilt svarta Afrika		
87/275	David Westerlund, Stockholm	52
Materiella kulturmönster i 1900-talets värld		
87/292	Gunilla Kjellman, Lund	53
Mätt med främmande mått		
87/294 PL	Gunilla Domellöf, Umeå	54
Kontrastiv interaktiv prosodi (KIPROS)		
87/307	Gösta Bruce, Lund	54
Analys och syntes av körklang		
87/382	Johan Sundberg, KTH, Stockholm	55

B. Statistiska uppgifter 1965–1987	56
------------------------------------	----

I skriftserien har hittills utkommit:

- RJ 1977:1 Arbetsliv, samhällsekonomi och välfärdsutveckling
 RJ 1977:2 Lyssna, titta, läsa
 RJ 1977:3 Hallå, Hallå!
 RJ 1978:1 Vart leder tråden?
 RJ 1978:2 Hot eller löfte?
 RJ 1978:3 Dialog
 RJ 1978:4 Tvåvägs kabel-TV och telesammantråden
 RJ 1978:5 Tryck på knappen
 RJ 1978:6 Attityder till tekniken
 RJ 1978:7 Smärta och akupunktur
 RJ 1979:1 I kulisserna
 RJ 1979:2 Planera numera
 RJ 1979:3 Forskning för jämställdhet
 RJ 1979:4 Moderna tider
 RJ 1980:1 Arbetets värde och mening
 RJ 1980:2 Aktuell kvinnoforskning
 RJ 1980:3 Arbetslivsforskning
 RJ 1980:4 Jämställdhetsperspektiv i forskningen
 RJ 1980:5 Kommunikation – trots handikapp
 RJ 1980:6 Skatteforskning
 RJ 1981:1 Svensk skatteforskning 1919–1979
 RJ 1981:2 Kvinnors liv i det svenska samhället
 RJ 1982:1 Risken att bli alkoholist
 RJ 1982:2 Stick i stäv med vedertagna normer
 RJ 1982:3 Att förändra levnadssätt
 RJ 1983:1 Women and Men in Swedish Society
 RJ 1983:2 Hur klarar vi 1990?
 RJ 1984:1 Alkoholpolitiken och forskningen
 RJ 1984:2 Öststatsforskning i Sverige 1950–1983
 RJ 1985:1 Forskning om skatter
 RJ 1986:1 Skatterna ett samhällsproblem?
 RJ 1986:2 Finanseoretiska undersökningar
 RJ 1987:1 Teknik och sysselsättning i framtiden
 RJ 1987:2 Samhällsvetenskaplig och humanistisk idrottsforskning

I skriftform för tryck och tvätt

- RI 1971-1 Arbetslivs- samhällsvetenskap och tillämpning
 RI 1971-2 Lyssna, läsa, leva
 RI 1971-3 Hård, Hård
 RI 1971-4 Vår ledare talar
 RI 1971-5 Vår eller Ditt?
 RI 1971-6 Dialekt
 RI 1971-7 Sveriges bästa TV och radioinslag
 RI 1971-8 Tryck på Skapen
 RI 1971-9 Att göra till skolan
 RI 1971-10 Syntax och abstraktion
 RI 1971-11 Utläggare
 RI 1971-12 Färdens värd
 RI 1971-13 Förening för Högskolan
 RI 1971-14 Moderna tider
 RI 1981-1 Arbetets värde och mening
 RI 1981-2 Årsmål i utvärdering
 RI 1981-3 Arbetslivsutvärdering
 RI 1981-4 Samfundsvetenskap i förhållande
 RI 1981-5 Kommunikation - två världar
 RI 1981-6 Skolevärlden
 RI 1981-1 Svensk skolevärlden 1915-1975
 RI 1981-2 Kvinnornas liv i det svenska samhället
 RI 1981-1 Rättvisa till alkohol
 RI 1981-2 Sjuk i stället med vedstränga sömmar
 RI 1981-3 Ett kvinnligt livsöversätt
 RI 1981-4 Women and Men in Swedish Society
 RI 1981-5 Högskolan i 1980
 RI 1981-6 Alkoholpolitik och forskning
 RI 1981-7 Utvärdering i Sverige 1950-1981
 RI 1981-1 Förening och skola
 RI 1981-2 Ett tema om samhällsvetenskap
 RI 1981-3 Filosofiska undersökningar
 RI 1981-4 Teknik och samhällsbyggnad i framtiden
 RI 1981-5 Samfundsvetenskaplig och humanistisk utvärdering

FONDENS KANSLI

Adress: Olof Palmes Gata 13 A
111 37 STOCKHOLM

Telefon: 08 - 24 32 15

Personal:

Anitha Asplund
Inger Nyhlén

expeditionsassistent
beredningsgruppssekreterare,
arbetsgrupp 4

Inga-Lill Stenbeck-Ottoson
Kerstin Stigmark

kamrer
beredningsgruppssekreterare, arbets-
grupperna 1 och 2

Nils-Eric Svensson
Anna-Lena Winberg

professor, verkställande direktör
beredningsgruppssekreterare, arbets-
grupperna 3 och 5